
TEORETICKÉ ČLÁNKY

Svedkovia ako aktéri šikanovania a možnosti prevencie
v základných a stredných školách **(3)**
Ingrid Emmerová

Obsah

ČLÁNKY Z PRIESKUMU, VÝSKUMU A ANALÝZY

Extrémizmus očami pedagógov v základných a stredných školách **(8)**
Marianna Pétiová

INFORMAČNÉ ČLÁNKY

Vplyv svetla na zdravie a učebný výkon žiakov **(21)**
Martin Nosko

Medzinárodné odborné kolokvium o globálnom vzdelávaní **(28)**
Mária Janková

Škola nie je výchovný tábor. Nová príručka pre pedagógov **(29)**
Mária Belešová

Contents

THEORETICAL ARTICLES

Witnesses as actors of bullying and possibilities of prevention
at primary and secondary schools **(3)**
Ingrid Emmerová

ARTICLES BASED ON SURVEY, RESEARCH AND ANALYSIS

Extremism from the primary and secondary schools teachers' perspective **(8)**
Marianna Pétiová

INFORMATIVE ARTICLES

The influence of light on the health and learning performance of pupils **(21)**
Martin Nosko

International professional colloquium on global education **(28)**
Mária Janková

School is not an educational camp. New handbook for teachers **(29)**
Mária Belešová

Svedkovia ako aktéri šikanovania a možnosti prevencie v základných a stredných školách

Ingrid EMMEROVÁ

Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky
Pedagogická fakulta KU v Ružomberku

Abstrakt: príspevok sa zaoberá problematikou šikanovania s osobitným zreteľom na svedkov šikanovania. Intenzívna pozornosť je venovaná možnostiam prevencie. Autorka zdôrazňuje nutnosť prevencie šikanovania v základných a stredných školách.

Kľúčové slová: šikanovanie, svedkovia šikanovania, prevencia, prevencia v školskom prostredí.

Úvod

Agresívne správanie detí a mládeže je závažný problém. Pri agresívnom správaní ide o porušenie a obmedzenie práv druhých – symbolické alebo reálne obmedzovanie, poškodzovanie a ničenie. Agresívne správanie a šikanovanie zaraďujeme medzi sociálno-patologické javy. Je to problematika komplexná a multikauzálna. Vyskytuje sa aj u žiakov základných a stredných škôl.

Agresívne správanie môže prerásť až do **šikanovania**, ktoré patrí medzi najzávažnejšie negatívne javy v súčasnej škole, môže sa však uskutočňovať aj v mimoškolskom prostredí. Šikanovanie definujú viacerí autori a v jednotlivých definíciách nachádzame spoločné znaky. Podstata spočíva v tom, že ide o dlhodobé, opakované a úmyselné ubližovanie s cieľom získať prevahu. Charakteristickým znakom je nepomer síl. Obet' je z nejakého dôvodu bezbranná. Ide o cieľové a opakované násillie voči takému žiakovi alebo žiakom, ktorí sa nevedia alebo nemôžu brániť. Šikanovanie sa prejavuje v rôznych podobách, v školách k nemu dochádza najčastejšie cez prestávky, v šatniach, vo WC alebo v priestoroch, kde nechodí učiteľ vykonávajúci dozor.

Agresívne prejavy sa prenášajú aj do virtuálneho prostredia. **Kyberagresia** sa prejavuje v rôznych formách. Príkladom je **kyberšikanovanie**, čiže zneužívanie mobilných telefónov a internetu na posielanie agresívnych, nenávistných a poškodzujúcich správ, prípadne zastrašovanie osôb. Predovšetkým anonymné prostredie internetu predstavuje v tomto smere veľké nebezpečenstvo. Kyberšikanovanie je vážny a rozšírený výchovný problém. Žiaci na internete zverejňujú nenávistné prejavy a komentáre, ktoré sa označujú ako cyberhate. Jednotlivé oblasti rizikového správania môžu sa v kyberpriestore prelínať a kombinovať.

Kyberšikanovanie a šikanovanie, okrem evidentných rozdielov, majú aj spoločné znaky. V niektorých prípadoch môže ísť o kombináciu, kedy je fyzické šikanovanie natočené a zverejnené na internete, čo obet' ešte viac zraňuje a ponízuje.

Aktuálny stav šikanovania

Prehľad o súčasnom stave môžeme získať z rôznych objektívnych výskumov. Táto problematika je predmetom výskumu pracovníkov na akademickej pôde, ako aj odborníkov z rôznych ďalších inštitúcií či pracovísk, niekedy ide aj o výsledky ich spolupráce.

Ministerstvo vnútra SR uskutočnilo v roku 2021 v základných a stredných školách dotazníkový prieskum, aby zistili reálnu situáciu vo výskyte sociálno-patologických javov, mapovali stav v šk. r. 2019/2020. Z výsledkov vyplýva, že medzi tromi najčastejšími negatívnymi prejavmi správania žiakov sú fajčenie (56,4 %), záškoláctvo (47,3 %) a šikanovanie (30,8 %). Výrazne zastúpené boli aj kyberšikanovanie (24,4 %), násilie medzi žiakmi (21,9 %) a vandalizmus (18,7 %).

Výsledky výskumu M. Pétiovej (2021) ukázali, že od roku 2005 (91,9 %, 2014: 89,4 %, 2020: 89,7 %) sa znížil počet žiakov, ktorí si s rovesníkmi v triede rozumeli a zvýšil sa počet oslovených žiakov, ktorí hodnotili tieto vzťahy negatívne (2005: 4,6 %, 2014: 7,6 %, 2020: 7,1 %). Zvýšil sa aj počet opýtaných, ktorí potvrdili, že spolužiaci ich šikanujú a ubližujú im: obeťou šikanovania sa stalo 22,1 % žiakov, k útočníkom patrilo 5,2 % respondentov, necelá polovica (45,9 %) opýtaných bola svedkom šikanovania.

Aktuálnu situáciu o šikanovaní v podmienkach základných a stredných škôl k 15. 9. 2022 na Slovensku prezentuje M. Slovíková (2022). V základných školách bolo evidovaných 1 111 záznamov o šikanovaní, z toho 92 bolo riešených PZ SR. V stredných školách bolo evidovaných 172 záznamov, z toho 14 riešených PZ SR. Výskyt šikanovania bol výrazne nižší v gymnáziách, ako v stredných odborných školách.

Bělík (2022) približuje výsledky výskumu u pedagógov a lektorov primárnej prevencie, z ktorých vyberáme: *problémy v komunikácii, nárast všetkých druhov agresie, zvýšené množstvo vulgárneho a situácii neprimeraného vyjadrovania, zvýšené množstvo agresívneho správania spojeného s kyberprostredím.*

Situáciu dokresľujú výsledky dotazníkového šetrenia wellbeingu žiakov Štátnou školskou inšpekciou (Ružeková et al., 2022). Atmosféru v triede prostredníctvom sociálnych vzťahov so spolužiakmi považovalo za dobrú 78 % žiakov. Zvyšný podiel nesúhlasil s tvrdením, že žiaci v triede tvoria dobrý kolektív alebo boli prijatí kolektívom a to najmä v ZŠ a SOŠ. Väčšiu mieru nespokojnosti vyjadrovali dievčatá (24 %) oproti chlapcom (20 %). Sociálne vzťahy v triede vnímalo 17 % žiakov ako narušené pre vysmievanie sa alebo agresívne správanie. Najvyšší podiel tohto správania vyjadrovali žiaci ZŠ (27 %), výrazne menej to bolo v stredných odborných školách (15 %) a v gymnáziách (11 %) a o niečo viac chlapcov (20 %) ako dievčat (15 %). Šikanovanie zažívalo 13 % žiakov, najvyšší podiel vykazovali respondenti v ZŠ (20 %). Dievčatá sa cítili byť šikanované o niečo viac ako chlapci (14 % oproti 12 %). Na druhej strane svedkom šikanovania bolo 27 % všetkých žiakov, najviac opäť v ZŠ (33 %). Rozdiel medzi chlapcami a dievčatami nebol významný.

Na základe čiastkových priebežných výsledkov nášho výskumu, ktorý uskutočňujeme u učiteľov základných a stredných škôl v rámci projektu KEGA (zber empirických údajov prostredníctvom dotazníka prebieha v čase písania príspevku) môžeme konštatovať, že **agresívne správanie žiakov a šikanovanie** považujú učitelia za veľmi častý prejav problémového správania. Respondenti poukazovali tiež na celkové výrazné zhoršenie vzťahov v triednych kolektívoch.

Svedkovia šikanovania – ich pozitívny a negatívny vplyv

Šikanovanie nie je len záležitosťou agresora a obeť. Významnú úlohu zohrávajú aj svedkovia šikanovania, ktorí môžu mať pozitívnu, ale aj negatívnu úlohu. Vplyvnú skupinu aktérov šikanovania tvoria tzv. prizerajúci. Ich reakcia a prípadné zapojenie sú neraz určujúcim faktorom ďalšieho priebehu šikanovania. Macháčková a Dědková (2013) rozlišujú typy prizerajúcich takto:

- nasledovníci agresora, ktorí ho aktívne podporujú,
- tí, ktorí agresora otvorene podporujú, napr. ho povzbudzujú, ale obeť neubližujú,
- tí, ktorí agresora podporujú, ale nie otvorene a zostávajú pasívni,
- nezúčastnení pozorovatelia,
- tí, ktorí nesúhlasia so šikanovaním, sú na strane obeť, ale nerobia to otvorene a celkovo sa aktívne neprejavujú,
- tí, ktorí sa obeť otvorene snažia pomôcť.

Ochrancovia/záštancovia (v českej odbornej literatúre zastánci, v anglickej defenders) zohrávajú v rámci prevencie významnú úlohu. Podľa Zvírotského, Bendla a Richterovej (2021) môžu v zásade využívať dve stratégie: buď vystúpia proti agresorom alebo niekedy i dosť nenápadne podporia obeť, príp. môžu obe stratégie kombinovať. Ako uvádza Kressa (2016) v prospech obeť vystupujú rôznym spôsobom, ktoré sa môžu kombinovať v priebehu jedného incidentu:

- ochrana priamou konfrontáciou s agresorom,
- ochrana ako utešiteľ,

- ochranca ako prostredník – mediátor,
- ochranca, ktorý privolá pomoc.

Kollerová (2016) približuje, že skupinové normy môžu byť faktorom, ktorý chráni skupiny pred šikanovaním tak, že vedie členov skupiny k ochrane obetí. Žiak môže šikanovať alebo mať benevolentný postoj k šikanovaniu aj preto, že je členom skupiny, v ktorej sa podobné správanie považuje za normálne. Aj keď väčšina žiakov s obeťou šikanovania súcití, málokto má odvahu sa ich zastáť, pretože by riskoval útok zo strany šikanujúcich. Pri prevencii je potrebné sa snažiť, aby žiaci pochopili, že nemajú šikanovanie povzbudzovať chichotáním, nahováraním, fandaním, ani nečinným prizieraním. Z preventívneho hľadiska je dôležité poznať motiváciu ochrancov, aby bolo možné takéto správanie v triede podporovať. Kressa (2016) ich vymedzuje takto:

Morálna motivácia

Šikanovanie je z ich pohľadu zlé, vedie ich súcit a empatia. Ich motív zastáť sa obeť niekedy súvisí s vlastnou skúsenosťou v roli obeť. Morálna motivácia nie je vždy autentická, môže prevládať vedomie povinnosti prameniace z rodinnej výchovy. Hrozí, že pomoc budú ponúkať necitlivo a nešikovne a obeť šikanovania ju odmietne.

Motivácia získania výhody

Pre nich je pomoc vhodnou príležitosťou demonštrovať vlastnú prevahu alebo výnimočné vlastnosti. Dominantným záujmom je uspokojenie egocentrických potrieb. Pomoc druhému predstavuje vedľajší cieľ. Prosociálny motív iba predstierajú, aby zvýšili svoj vplyv v triede a získali si učiteľov.

Motív priateľského vzťahu

Ide o normálny motív, kedy sa ochranca zastane len svojho kamaráta, nie však ďalších spolužiakov, môže ísť o „sebeckvo partie“. Je nutné brať do úvahy, že pri kamarátovi má istotu, že pomoc prijme a pri prípadnom konflikte s agresormi budú spojenci.

Delegovaný ochranca

Učiteľ motivuje slušného a bezproblémového žiaka, aby sa stal ochrancom triedneho outsidersa. Realizácia v praxi je však náročnejšia. Vhodnejšie je podporovať ochranu druhých u všetkých žiakov.

Odborníci (Kolář, 2011; Rosová, 2018) upozorňujú na dôležitosť svedkov šikanovania pri vyšetovaní a riešení šikanovania: odporúčajú *nájdenie svedkov, individuálne a postupne sa porozprávať so svedkami šikanovania, výpovede si zapisovať, sumarizovať dokumentáciu a dôkazy*. Svedkovia však môžu zohrať dôležitú úlohu aj pri prevencii šikanovania. Ich zásah je osobitne prínosný v tom, že zabráni prehlbovaniu šikanovania a jeho prechodu do ďalších štádií. Žiakov je potrebné pripraviť na možnosť, že sa sami stanú svedkami šikanovania, informovať ich o spôsoboch poskytnutia pomoci obeť (ochrana obeť, privolanie dospelého, popis priebehu udalostí, zastavenie agresora a pod.) a viesť ich k prevzatíu iniciatívy napriek tlaku skupiny.

Nevyhnutnosť a možnosti prevencie šikanovania v školách

Základným dokumentom v tejto problematike pre zamestnancov škôl je *smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach*, vydalo ju Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Pozitívne možno hodnotiť aj odborný materiál *Prevenčia a riešenie šikanovania – sprievodca pre školské prostredie* (2022), ktorý v súvislosti s prevenciou šikanovania vníma prevenciu v dvoch rovinách: *v širšej a v užšej*. *Prevenčia v širšej rovine* predstavuje súbor systémových opatrení, ktoré eliminujú vznik šikanovania alebo spomaľujú jeho vývoj. Preventívne systémové opatrenia tiež umožňujú zachytiť príznaky šikanovania v počiatočných fázach, čo sa ukazuje ako kľúčové pri jeho riešení. Ako príklady prevencie v širšej rovine možno uviesť monitoring odľahlých častí školy, zabezpečenie kritických miest, uvedomenie si bŕzd a akceleratorov šikanovania, manažment rizikových situácií, monitoring sociálnej klímy, tvorbu siete spolupracujúcich subjektov a pod. *Prevenčia v užšej rovine* je chápaná ako realizácia preventívnych činností – aktivít, programov a iných foriem, ktoré sú špecificky určené pre problematiku šikanovania. V škole sa realizuje predovšetkým primárna prevencia, keďže je rizikové a problémové správanie žiakov rozšírené, tak aj sekundárna prevencia. Možno súhlasiť so Škovierom (2020), podľa ktorého by prevencia nemala byť manipuláciou, nátlakom, ale ponukou, ktorá si žiakov získa a tí následne urobia pozitívne korekcie vo svojom hodnotovom systéme i v správaní.

Pri **špecifickej prevencii**, zameranej na jednotlivé druhy problémového, resp. rizikového správania (napr. šikanovania), možno za najvhodnejšie považovať **preventívne projekty či programy**, ktoré patria k účinnej a efektívnej primárnej prevencii. V školách je vhodné uplatňovať kontinuálne, komplexné programy, interaktívne programy (napr. *Srdce na dlani*, *Vieme, že – program boja proti zlu, násiliu, závislostiam, predsudkom, rasizmu a neproduktívnemu spôsobu života* a i.).

Pri **nešpecifickej prevencii** je potrebné u žiakov rozvíjať sociálne spôsobilosti, podporovať efektívne riešenie problémov a konfliktov, rozvíjať sociálnu komunikáciu, empatiu i asertívne správanie. Aktivity nešpecifickej prevencie nemajú priamu súvislosť s konkrétnym rizikovým správaním, vedú k dodržiavaniu zdravého rozvoja osobnosti a spoločenských pravidiel, k zodpovednosti za seba a svoje činy. Za efektívnu nešpecifickú prevenciu možno považovať **vytváranie pozitívnej sociálnej a psychickej klímy** v škole a v triede. Charakter vzťahov v škole vytvára tzv. školskú psychickú klímu, ktorá ovplyvňuje výkonnosť žiakov, ale aj učiteľov, buď v pozitívnom alebo negatívnom zmysle. Primárna prevencia má prispievať k vytvoreniu takej sociálnej klímy, ktorá nie je priaznivá k podpore a rozvoju rizikového správania. Pozitívna klíma dáva žiakom pocit bezpečia. Klíma triedy je súčasťou klímy školy, sociálna klíma triedy a sociálna klíma školy sa navzájom ovplyvňujú. Pozitívnu klímu vytvárajú otvorené a pozitívne vzťahy, kvalita vzťahov sa odráža na spôsobe komunikácie a spôsobe riešenia konfliktov a problémov. Rozhodujúcu úlohu pri tvorbe pozitívnej klímy triedy má triedny učiteľ, všetci učitelia školy však vplývajú na klímu triedy i klímu školy. Klímu pozitívne ovplyvňujú aj odborní zamestnanci v škole. Riaditelia by podľa skladby svojich žiakov a problémov, ktoré sú špecifické, mali mať možnosť vybrať si a zamestnať odborného zamestnanca, ktorého potrebujú – sociálneho pedagóga, školského psychológa, špeciálneho pedagóga, liečebného pedagóga a pod. Ich pôsobenie v škole je prínosné pre žiakov, rodičov i všetkých zamestnancov školy. Dôležitú úlohu v nešpecifickej prevencii zohráva **prosociálna výchova**. V prosociálnej výchove je vhodné využívať aktivizujúce metódy, ktoré zvyšujú angažovanosť žiakov (napr. inscenačné metódy, diskusné metódy, metódy riešenia problémov a pod.). Prosociálna výchova je súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu a okrem pedagogických zamestnancov je aj úlohou odborných zamestnancov, zvlášť sociálneho pedagóga. Rozvojom komunikácie, empatie, tolerance, asertivity, pozitívnych medziľudských vzťahov a sebaúcty sa podporuje rozvoj komplexnej osobnosti a pozitívnej triednej klímy. Čo najširšie **uplatňovanie kooperácie** medzi žiakmi je výrazným preventívnym faktorom pred vznikom šikanovania i ďalších foriem nevhodného správania žiakov. Ako uvádza Zelina (2019), kompetencie človeka budúcnosti „budú založené hlavne na schopnosti človeka komplexne riešiť problémy, na schopnostiach kritického a tvorivého myslenia, na emocionálnej inteligencii, autoregulácii, spolupráci s ostatnými, na etickej dimenzii správania“.

Žiaci majú problém fungovať v skupine spolužiakov, nedokážu efektívne riešiť konflikty, nevedia spolupracovať. Pri prevencii v škole je efektívna práve skupinová práca. Základné charakteristiky skupinovej práce sú podľa Hermochovej (2005) ciele využívanie skupinovej dynamiky, zámerné modelovanie sociálnych vzťahov v skupine, intenzívne stimulovanie procesov sociálneho učenia, podporovanie prebiehajúceho procesu sociálneho učenia atmosférou psychologického bezpečia. K najdôležitejším cieľom, ktoré možno stimuláciou sociálneho učenia v skupine dosiahnuť zaraďuje napríklad: zvyšovanie schopnosti vnímať svoje vlastné city, myšlienky, nápady, fantázie, prania, obavy a potreby, ako aj zvýšenie pochopenia a porozumenia pre pocity a myšlienky ostatných. Zvýšenie zodpovednosti za vlastné správanie a konanie, čiže vnútorná pripravenosť prevziať zodpovednosť za svoje správanie (patrí sem aj uvedenie možnosti voľby, že môžeme svoje správanie ovplyvniť a meniť), odbúravanie nežiaduceho správania. Akceptovanie druhých – v priebehu aktivít si účastníci uvedomia, že je úplne prirodzené, že ľudia majú na veci rôzne názory, inak reagujú citovo a majú rozmanité životné štýly. V rôznorodosti sa naučia vidieť pozitívum, určité obohatenia. Akceptovanie druhých zároveň znamená, že im ponecháme slobodu byť sám sebou. Schopnosť byť otvorený, trénuje sa otvorená komunikácia, podporuje vzájomná dôvera a autenticnosť.

Každú triedu tvoria žiaci, vždy ide o rôznorodú skupinu žiakov a každá trieda má tak svoje špecifiká. Významnú úlohu zohráva dynamika triedy, každá trieda svojím zložením žiakov má svoju vlastnú dynamiku, harmóniu či disharmóniu. Skupinu ovplyvňujú vzťahy medzi žiakmi navzájom, medzi učiteľom a jednotlivými žiakmi, medzi učiteľom a triedou ako celkom. Prirodzenou a dôležitou súčasťou každej skupiny, aj školskej triedy, je tenzia – napätie. Optimálna hladina tenzie vedie k zvýšeniu produktivity a akcieschopnosti triedy. Aplikovaním úloh, ktoré si vyžadujú spoluprácu, môže učiteľ podporovať kohéziu skupiny, ktorá je nevyhnutná pre pokojnú prácu v triede. Podľa Gajdošovej a Heréniovej (2002) možno za ideálnu považovať triedu, ktorá dosahuje vysokú úroveň v skupinovej kohézii, integrovanosti a školskej úspešnosti.

Záver

Bezpečné školské prostredie ovplyvňuje spokojnosť žiakov, čo sa pozitívne premieta do vzdelávacích výsledkov. Šikanovanie vážne narúša bezpečnosť školského prostredia i wellbeing žiakov, ako aj pedagogických a odborných zamestnancov škôl. Významným faktorom podporujúcim bezpečnosť školského prostredia je **efektívna prevencia**. Jej nevyhnutným predpokladom

je práca s celým triednym kolektívom. Svedkovia môžu šikanovanie svojou aktivitou a odsudzujúcim postojom zastaviť. Je nevyhnutné preventívne pôsobiť na celú triedu a cielene pôsobiť na skupinové normy. Aktívne podporovať prípadných ochrancov, ktorí svojím prosociálnym správaním prispievajú k eliminácii šikanovania, pozitívnejšej školskej klíme a bezpečnejšiemu školskému prostrediu.

Dôsledným riešením problémového správania žiakov predchádzame takémuto správaniu v budúcnosti. Pedagogický alebo odborný zamestnanec je šikanovanie alebo podozrenie zo šikanovania medzi žiakmi povinný bezodkladne riešiť a každej jeho obeť bezodkladne poskytnúť pomoc. Je nutné starostlivo prešetriť prípad, vyhotoviť písomný záznam, eliminovať rizikové správanie hneď v počiatočnom štádiu, kontaktovať rodičov či zákonného zástupcu žiaka. V závažnejších prípadoch vec nahlásiť Policajnému zboru SR alebo sociálnoprávnej ochrane detí a mládeže a sociálnej kuratele. Triedu, v ktorej sa problém vyskytol, je nutné monitorovať a realizovať v nej sekundárnu prevenciu, aktívne spolupracovať s odborníkmi z poradenských zariadení. Agresora potrestať v zmysle školského poriadku. Všetci žiaci školy si musia uvedomiť, že šikanovanie sa netoleruje. Je nutné realizovať aktivity zamerané na podporu sociálnych vzťahov žiakov v kolektíve, na elimináciu rizikového a problémového správania, osobitne prejavov šikanovania a celkovú podporu wellbeingu v škole.

Príspevok je priebežným výstupom projektu KEGA 012KU-4/2022 Bezpečnosť školského prostredia – nová výzva pre rozvoj vybraných kompetencií učiteľov základných a stredných škôl.

Literatúra

- ☐ BĚLÍK, V.: Změny v prevenci rizikového chování ve školním prostředí. In: *Socialia 2022. Sociální pedagogika v meniacej sa spoločnosti*. Banská Bystrica: PF UMB, 2022, s. 10 – 16. ISBN 978-80-557-2012-8
- ☐ GAJDOŠOVÁ, E. – HERÉNYIOVÁ, G.: *Škola rozvíjania emocionálnej inteligencie žiakov*. Bratislava: Vydavateľstvo Príroda, 2002, 302 s. ISBN 80-07-01177-3
- ☐ HERMOCHOVÁ, S.: *Skupinová dynamika ve školní třídě*. Kladno: AISIS, 2005, 170 s. ISBN 80-239-5612-4
- ☐ KOLÁŘ, M.: *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5
- ☐ KOLLEROVÁ, L.: Skupina a šikana. In: JANOŠOVÁ, P. – KOLLEROVÁ, L. – ZÁBRODSKÁ, K. – KRESSA, J. – DĚDOVÁ, M.: *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016, s. 295 – 306. ISBN 978-80-247-2992-3
- ☐ KRESSA, J.: Zastánce jako klíčový hráč v dramatu šikany. In: JANOŠOVÁ, P. – KOLLEROVÁ, L. – ZÁBRODSKÁ, K. – KRESSA, J. – DĚDOVÁ, M.: *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016, s. 250 – 264. ISBN 978-80-247-2992-3
- ☐ MACHÁČKOVÁ, H. – DĚDKOVÁ, L.: Aktéři kyberšikany. In: ČERNÁ, A. – DĚDKOVÁ, L. – MACHÁČKOVÁ, H. – ŠEVČÍKOVÁ, A. – ŠMAHEL, D.: *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013, s. 55 – 82. ISBN 978-80-247-4577-0
- ☐ *Prevenčia a riešenie šikanovania – sprievodca pre školské prostredie*. Dostupné na: www.minedu.sk
- ☐ PÉTIOVÁ, M.: *Názory a skúsenosti žiakov základných a stredných škôl so šikanovaním a kyberšikanovaním*. Bratislava: CVTI SR, 2021, 88 s. ISBN 978-80-8240-017-8.
- ☐ ROSOVÁ, D.: *Stratégia riešenia šikanovania v školách. Možnosti prevencie*. Košice: Equilibria, 2018, ISBN 978-80-8143-225-5
- ☐ RUŽEKOVÁ, M. et al.: Stav zisťovania wellbeingu žiakov a učiteľov v školách. Priebežná správa. 2021/2022. Dostupné na: www.ssiba.sk
- ☐ SLOVÍKOVÁ, M.: Výskyt šikanovania v základných a v špeciálnych základných školách, v stredných a v špeciálnych stredných školách v školskom roku 2021/2022. In: *Prevenčia*. 2022, č. 4, s. 3 – 12. ISSN 1336-3689
- ☐ *Smernica č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovanie detí a žiakov v školách a školských zariadeniach*. Dostupné na: www.minedu.sk
- ☐ ŠKOVIERA, A.: O prevencii, slobode a ich kontextoch. In: *Sociálna prevencia*. 2020, č. 1, s. 5 – 6. ISSN 1336-9679
- ☐ ZELINA, M.: Taxonómie pre učenie, vyučovanie a meranie. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*. 2019, č. 1, s. 11 – 19, ISSN 1336-2232
- ☐ ZVÍROTSKÝ, M. – BENDL, S. – RICHTEROVÁ, M.: *Příběh školní šikany: učebnice pro pedagogické pracovníky*. Praha: Univerzita Karlova, 2021, 128 s. ISBN 978-80-246-4825-5

Extrémizmus očami pedagógov pôsobiacich v základných a stredných školách

Marianna PÉTIOVÁ

CVTI SR

Abstrakt: v článku sú prezentované názory a skúsenosti pedagógov zo základných a stredných škôl na výskyt prejavov extrémizmu a ich prevenciu v školskom prostredí.

Kľúčové slová: extrémizmus, prejavy extrémizmu, pedagógovia pôsobiaci v základných a v stredných školách, prevencia.

Úvod

V posledných rokoch vo svete, aj na Slovensku došlo k vzostupu rôznych extrémistických a radikálnych hnutí. V našej spoločnosti sa v poslednom období šíria nenávistné myšlienky, neznášanlivosť k iným národom, etnickým skupinám, náboženská nenávisť, rasizmus, antisemitizmus, nenávisť k migrantom a utečencom, aj k osobám s inou sexuálnou orientáciou.¹

Mladí ľudia, žiaci základných a stredných škôl, ktorých osobnostné črty sa ešte len formujú, sú náchylnejší osvojiť si aj negatívne vplyvy okolia. Dôležitú úlohu pri ich formovaní zohráva vzdelávanie a informovanosť prostredníctvom korektných a hodnoverných zdrojov. Pomáhajú im osvojiť si správne názory a postoje, budovať pozitívny vzťah k hodnotám demokracie, právnemu štátu a zároveň dokážu pomenovať a identifikovať hrozby, ktoré sú proti nim namierené a ohrozujú ich. Vzdelávanie a informovanosť mladého človeka má významný vplyv aj pri prevencii trestných činov extrémizmu. Vzdelávacie a výchovné aktivity, do ktorých sú/alebo by sa mohli žiaci základných a stredných škôl zapojiť, im pomôžu lepšie spoznávať iné národnosti, náboženstvá a kultúrne zvyky a prispieť k predchádzaniu radikálnosti, či trestných činov extrémizmu.²

Prieskum zameraný na zistenie prejavov extrémizmu v školskom prostredí vychádzal z Konceptie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 a zo Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR (2021 – 2025), ktoré si kladú za cieľ bojovať proti vzrastajúcim prejavom extrémizmu na Slovensku. Cieľom úlohy bolo zistenie názorov pedagógov pôsobiacich v základných a v stredných školách na prejavy extrémizmu a ich elimináciu v školskom prostredí. Prieskum sa realizoval metódou dotazníkového zisťovania u pedagógov vyučujúcich v základných a v stredných školách v rámci celého Slovenska. Dotazníky vyplnilo 322 respondentov. Vzhľadom na ich nízky počet nie je možné údaje z prieskumu zovšeobecňovať a majú iba informatívny charakter. Výsledky boli spracované prostredníctvom SPSS a boli interpretované v jednotlivých podsúboroch podľa stanovených demografických znakov. Pri porovnaní údajov za základné a stredné školy a za roky 2016, 2017 a 2021 boli interpretované zistené rozdiely.

¹ Wilfling, P.: Nenávistné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva. Banská Bystrica: VIA IURIS, 2017. ISBN 978-80-89805-02-0, s. 5.

² Deset, M.: Limity spoločenskej akceptovateľnosti fenoménu a trestných činov extrémizmu. In: Vráblová, M.: Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-420-6, s. 38-41.

1. Charakteristika prieskumného súboru

Do prieskumu pre pedagógov vyučujúcich v základných a stredných školách (n=322) sa zapojilo 246 (76,6 %) žien a 76 (23,4 %) mužov. Nerovnomerné počty respondentov podľa pohlavia odzrkadľujú výraznú feminizáciu súčasného slovenského školstva. V prieskumnom súbore prevládali osoby staršie než 51 rokov (od 51 do 60 rokov: 38,7 %, od 31 do 40 rokov: 23,9 %, od 41 do 50 rokov: 31,7 %) a výraznejšie v ňom absentovali mladší pedagógovia (menej než 30 rokov: 5,7 %). Až necelé tri štvrtiny prieskumnej vzorky tvorili učitelia (74,5 %). Dotazníky vo výrazne nižšom počte vyplnili výchovní poradcovia (11,6 %), koordinátori prevencie (6,1 %), zástupcovia riaditeľa (5,2 %) a 2,0 % opýtaných uviedlo inú funkciu a 2 respondenti (0,6 %) pôsobili ako riaditelia škôl.

Asi 45,7 % opýtaných vyučovalo v základných školách a viac než tretinu (38,6 %) respondentov tvorili pedagógovia zo stredných odborných škôl. Len 15,7 % učiteľov pôsobilo v gymnáziách. Na základe zistených údajov môžeme uviesť, že v prieskumnom súbore mali miernu prevahu pedagógovia vyučujúci v stredných školách (54,3 %, ZŠ: 45,7 %).

Približne pätina oslovených pedagógov pochádzala z Prešovského kraja (20,6 %). Nižší počet respondentov mal trvalé bydlisko v Trnavskom (15,3 %), Bratislavskom (14,6 %), Košickom (13,4 %) a v Nitrianskom kraji (12,1 %). Do prieskumu sa v najnižšej miere zapojili opýtaní žijúci v Banskobystrickom (8,7 %), Žilinskom (8,1 %) a v Trenčianskom kraji (7,2 %).

2. Prejavy extrémizmu zaznamenané v školskom prostredí

Respondentom bola ponúknutá škála 7 najčastejších prejavov extrémizmu (negatívne výroky o rase, národe, etnických skupinách, agresívne správanie spôsobené negatívnym prežívaním osobných a rodinných problémov, prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb, nosenie oblečenia a symbolov propagujúcich extrémizmus, šikanovanie iného žiaka, zviditeľňovanie extrémizmu prostredníctvom tlačovín a propagácia rôznych extrémistických aktivít). Až 43,5 % respondentov nezaregistrovalo v žiackych kolektívoch žiadne prejavy extrémizmu. Pedagógovia sa v škole stretli najmä s negatívnymi výrokmami o rase, národe, etnických skupinách (41,0 %) a s prejavmi nenávisti voči niektorým osobám (29,8 %). Nižší počet učiteľov videl u žiakov oblečenie a symboly, ktoré propagovali extrémizmus (10,6 %) a zaznamenal šikanovanie pre farbu pleti, vierovyznanie, sexuálnu orientáciu (9,9 %). Opýtaní len v minimálnej miere evidovali v škole agresívne správanie s extrémistickým charakterom (4,7 %), jeho propagáciu prostredníctvom tlačovín (1,9 %) a upozorňovanie na rôzne extrémistické aktivity (0,9 %).

Negatívne správanie v školách nezaregistrovalo viac ako 43,0 % respondentov starších než 31 rokov, v skupine najmladších nezaznamenalo tieto negatívne prejavy len 35,3 % pedagógov. Najmä najmladší pedagógovia zažili v žiackych kolektívoch predovšetkým negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách. Respondenti vo veku od 31 do 40 rokov videli častejšie než ostatní v triedach šikanovanie žiaka pre jeho farbu pleti, vierovyznanie alebo sexuálnu orientáciu. Respondenti vo veku od 41 do 50 rokov zaznamenali rôzne prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb, propagáciu extrémistických tlačovín, oblečenia a symbolov. Pedagógovia mladší než 30 rokov si všimli aj agresívne správanie žiakov a propagáciu extrémistických aktivít a podujatí. Prejavy extrémizmu v školách zaregistrovali najmä mladí pedagógovia.

Tabuľka 1 Prejavy extrémizmu v školskom prostredí (v %)

Prejavy extrémizmu/vek	Menej než 30 rokov	Od 31 do 40 rokov	Od 41 do 50 rokov	51 rokov a viac
negatívne výroky o rase, národe, etniku	52,9	43,4	36,7	39,8
agresívne správanie	11,8	2,6	3,1	5,7
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám	29,4	25,0	33,7	30,1
extrémistické oblečenie a symboly	5,9	7,9	12,2	10,6
šikanovanie žiaka pre farbu pleti...	5,9	11,8	8,2	10,6
propagácia prostredníctvom tlačovín	0,6	1,3	3,1	1,6
propagácia extrémistických aktivít	5,9	0,3	0,4	1,6
tieto prejavy sa u žiakov nevyskytli	35,3	43,4	44,9	43,9

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Prejavy extrémizmu u žiakov nezaznamenalo až 62,0 % pedagógov pôsobiacich v gymnáziách a 41,5 % opýtaných zo stredných odborných škôl. Respondenti vyučujúci v gymnáziách (18,0 %, SOŠ: 33,3 %) mali najviac skúseností s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám osôb, zatiaľ čo ich kolegovia zo stredných odborných škôl (43,9 %, G: 16,0 %) zažili predovšetkým negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách. Títo pedagógovia sa častejšie stretli s agresívnym správaním detí a mladých ľudí (SOŠ: 6,5 %, G: 2,0 %), s oblečením a symbolmi propagujúcimi extrémizmus (SOŠ: 13,8 %, G: 12,0 %), so šikanovaním osôb, ktoré mali inú farbu pleti, vierovyznanie, sexuálnu orientáciu (SOŠ: 9,8 %, G: 8,0 %) a so zviditeľňovaním rôznych pochodov a demonštrácií, ktoré organizovali členovia extrémistických skupín (SOŠ: 1,6 %, G: 0,5 %). Približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov stredných škôl (G: 2,0 %, SOŠ: 2,4 %) zaznamenal propagáciu extrémistických letákov, časopisov a CD nosičov. Z prezentovaných zistení vyplynulo, že prejavy extrémizmu boli výrazne častejšie evidované v stredných odborných školách, zatiaľ čo opýtaní vyučujúci v gymnáziách sa s nimi stretli v nižšej miere.

Žiadne negatívne prejavy nezaregistrovala v triednych kolektívoch viac než polovica pedagógov v Bratislavskom, Žilinskom a v Banskobystrickom kraji, v Trenčianskom kraji sa rovnako vyjadrila len tretina opýtaných. Negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách zaznamenali najčastejšie respondenti v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom, Žilinskom, Banskobystrickom a v Košickom kraji. Iba opýtaní v Prešovskom kraji sa v najvyššej miere stretávali u žiakov s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám osôb. Učitelia v Trenčianskom kraji častejšie zaregistrovali agresívne správanie s extrémistickým charakterom. Respondenti v Banskobystrickom a v Trenčianskom kraji sa stretli s nosením extrémistického oblečenia a symbolov. Šikanovanie pre inú farbu pleti, vierovyznanie alebo sexuálnu orientáciu bolo zaznamenané najmä v Prešovskom kraji.

Propagovanie extrémistických tlačovín bolo evidované v Bratislavskom, Trnavskom, Nitrianskom, Banskobystrickom a v Košickom kraji. Rôzne pochody a demonštrácie organizované extrémistami boli podľa názoru učiteľov zviditeľňované iba v Bratislavskom, Nitrianskom a v Košickom kraji (tabuľka 2).

Údaje potvrdili, že prejavy extrémizmu v školskom prostredí najčastejšie uviedli pedagógovia v Trnavskom, Trenčianskom a v Nitrianskom kraji. V Trenčianskom, Žilinskom a v Prešovskom kraji nebolo vôbec zistené propagovanie extrémistických tlačovín a aktivít. V Trnavskom a v Banskobystrickom kraji nepoukázal ani jeden oslovený pedagóg na propagovanie extrémistických podujatí.

Tabuľka 2 Prejavy extrémizmu podľa krajov (v %)

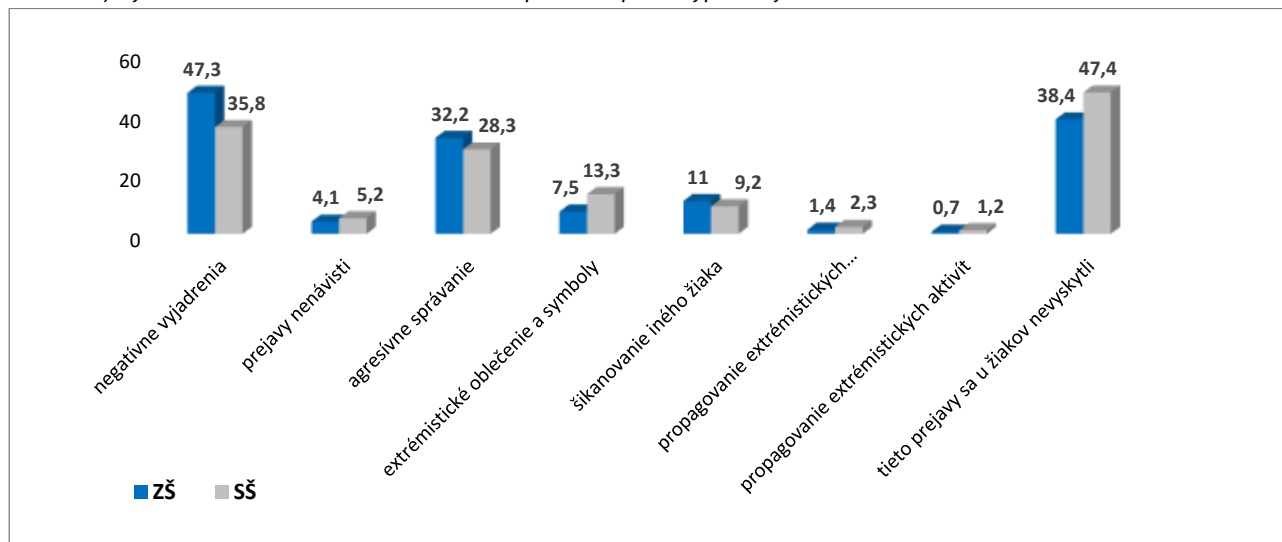
Prejavy extrémizmu zistené v školskom prostredí	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
negatívne výroky o rase, národe, etniku...	44,7	46,9	56,5	41,0	42,3	28,6	36,4	34,9
agresívne správanie spôsobené negatívnym prežívaním	6,4	6,1	13,0	2,6	7,7	3,6	1,5	2,3
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb	19,1	44,9	39,1	33,3	19,2	21,4	38,4	18,6
nosenie oblečenia a symbolov, ktoré ho propagujú	17,0	12,0	21,7	5,1	7,7	23,4	1,5	9,3
šikanovanie žiaka pre jeho farbu pleti, vierovyznanie...	4,3	2,0	13,0	12,8	7,7	1,5	19,7	14,0
propagácia extrémizmu prostredníctvom tlačovín	2,1	2,0	0	5,1	0	3,6	0	2,3
propagácia extrémistických aktivít	2,1	0	0	2,6	0	0	0	2,3
tieto prejavy sa u žiakov nevyskytli	53,2	32,7	30,4	33,3	53,8	57,1	42,4	48,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Necelá polovica opýtaných zo stredných škôl a 38,4 % učiteľov v základných školách nezistili žiadne prejavy extrémizmu v školskom prostredí. Oboje skupiny respondentov najčastejšie počuli v triede negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách. Opýtaní zo základných škôl zaregistrovali prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb a šikanovanie žiaka. Pedagógovia v stredných školách sa vo vyššej miere stretli s agresívnym správaním, nosením extrémistického oblečenia a symbolov a s propagovaním rôznych extrémistických tlačovín. Približne rovnaký počet opýtaných zažil zviditeľňovanie aktivít, ktoré tieto skupiny organizovali. Tieto zistenia potvrdili, že prejavy extrémizmu boli častejšie zaznamenané v základných školách, pričom pedagógovia zo stredných škôl sa s nimi stretli v nižšej miere.

Graf 1 Prejavy extrémizmu zaznamenané v školskom prostredí podľa typu školy

Poznámka: Graf je zostavený z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Porovnanie údajov za roky 2016, 2017 a 2021

Porovnanie zistení za roky 2016, 2017 a 2021 ukázalo, že v danom období dominovali v rámci prejavov extrémizmu v školskom prostredí negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách. V roku 2016 nezažila prejavy extrémizmu u svojich žiakov asi tretina respondentov, pričom v tomto roku rovnako odpovedalo až 43,5 % oslovených učiteľov. Mierne klesol počet respondentov, ktorí sa u svojich žiakov stretli s negatívnymi výroky o rase, národe a etnických skupinách a výrazne sa znížil počet pedagógov, ktorí zažili v triedach agresívne správanie. Zvýšil sa počet opýtaných, ktorí sa stretli s prejavmi nenávisťi voči niektorým skupinám osôb, s nosením extrémistického oblečenia a symbolov, so šikanovaním iného žiaka pre farbu pleti, vierovyznanie alebo sexuálnu orientáciu a s propagovaním tlačovín, ktoré extrémisti vydávali. Na približne rovnakej úrovni zostal počet učiteľov, ktorí v triednych kolektívoch zažili informovanie o aktivitách, ktoré tieto skupiny organizovali.

Z prezentovaných dát vyplynulo, že niektoré prejavy extrémizmu boli v roku 2021 v základných a stredných školách zaznamenané častejšie než v roku 2016 a možno konštatovať, že majú v tomto prostredí stúpajúcu tendenciu.

Tabuľka 3 Prejavy extrémizmu v sledovanom období (v %)

Prejavy extrémizmu vyskytujúce sa v školskom prostredí	2016	2017	2021
Negatívne výroky o rase, národe, etnických skupinách	43,5	53,5	41,0
Agresívne správanie s extrémistickým charakterom	41,3	47,3	4,7
Prejavy nenávisťi voči niektorým skupinám osôb	27,2	31,4	29,8
Oblečenie a symboly propagujúce extrémizmus	7,0	11,5	10,6
Šikanovanie žiaka pre jeho farbu pleti, vierovyznanie	5,6	9,7	9,9
Propagácia extrémizmu prostredníctvom tlačovín	0,9	1,8	1,9
Propagácia extrémistických aktivít	0,7	1,2	0,9
Tieto prejavy sa u žiakov nevyskytli	31,6	21,1	43,5

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

3. Frekvencia výskytu prejavov extrémizmu

Prejavy extrémizmu v školskom prostredí často riešilo 3,1% pedagógov a občas sa nimi zaoberala viac než polovica (53,4%) opýtaných. Názor, že v ich škole sa nevyskytli žiadne extrémistické prejavy prezentovalo 43,5% respondentov.

Najmladší opýtaní zažili prejavy extrémizmu u žiakov vo vyššom počte než ostatní nielen často, ale aj občas. Je zrejmé, že zároveň so stúpajúcim vekom respondentov klesal počet opýtaných, ktorí u svojich žiakov zaznamenali extrémistické prejavy. Tieto problémy vôbec nezaregistrovalo 35,3% najmladších pedagógov a viac ako 40,0% starších učiteľov. Údaje ukázali, že s prejavmi extrémizmu sa najčastejšie zaoberali najmladší respondenti a najmenej pozornosti im venovali najstarší kolegovia.

Tabuľka 4 Frekvencia výskytu extrémizmu podľa veku respondentov (v %)

Výskyt prejavov extrémizmu	Menej než 30 rokov	Od 31 do 40 rokov	Od 41 do 50 rokov	51 rokov a viac
často	5,9	3,9	3,1	2,4
zriedkavo	58,8	53,9	52,0	52,8
vôbec	35,3	42,2	44,9	44,8

Opýtaní vyučujúci v stredných odborných školách (6,0%, G: 4,0%) riešili vo vyššej miere časté prejavy extrémizmu než pedagógovia z gymnázií. Občas sa týmto negatívnym javom zaoberalo až 56,1% učiteľov zo stredných odborných škôl a 30,0% respondentov z gymnázií. S prejavmi extrémizmu sa v škole vôbec nestretlo len 37,9% pedagógov zo stredných odborných škôl, zatiaľ čo v skupine opýtaných z gymnázií uviedlo negatívnu odpoveď až 66,0% oslovených učiteľov. Zo zistených dát je zrejmé, že respondenti vyučujúci v stredných odborných školách sa u svojich žiakov stretli s prejavmi extrémizmu vo výrazne vyššej miere než respondenti v gymnáziách. Preto je potrebné, aby sa extrémizmu venovala väčšia pozornosť najmä v tomto type strednej školy.

Prejavy extrémizmu považovali za častý problém najmä respondenti v Bratislavskom kraji, Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a v Žilinskom kraji rovnako odpovedalo len necelé percento oslovených učiteľov. Občas tieto závažné situácie riešili pedagógovia žijúci v Trnavskom, Trenčianskom a v Nitrianskom kraji. S prejavmi extrémizmu sa vôbec nezaoberala viac ako polovica opýtaných z Bratislavského, Žilinského a z Banskobystrického kraja. V Trnavskom, Trenčianskom a v Nitrianskom kraji sa s týmto problémom nestretla viac ako tretina oslovených učiteľov. Prezentované zistenia ukázali, že prejavy extrémizmu sa najčastejšie vyskytovali v školách so sídlom v Bratislavskom kraji. Tento závažný celospoločenský problém riešili v najnižšej miere opýtaní v Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a v Žilinskom kraji.

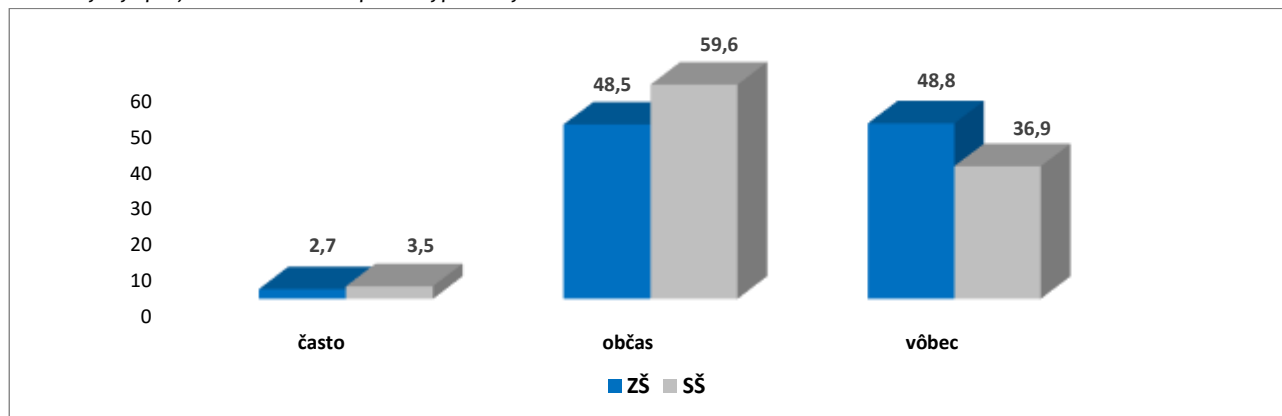
Tabuľka 5 Prejavy extrémizmu podľa krajov (v %)

Výskyt prejavov extrémizmu	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
často	8,5	0,3	0,2	0,4	0,4	3,6	4,5	2,4
zriedkavo	38,3	67,0	65,0	63,7	46,2	39,3	54,5	48,8
vôbec	53,2	32,7	34,8	35,9	53,4	57,1	41,0	48,8

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Zistené údaje potvrdili, že s častými prejavmi extrémizmu sa stretol pomerne malý počet učiteľov zo základných aj stredných škôl. Občas tieto negatívne prejavy riešila viac než polovica opýtaných v stredných školách a 48,5% respondentov zo základných škôl. S extrémizmom a jeho prejavmi sa vôbec nezaoberalo až 48,0% učiteľov v stredných školách a viac než tretina pedagógov zo základných škôl. Z výsledkov prieskumu vyplynulo, že extrémistické prejavy riešili v školskom prostredí vo vyššej miere učitelia základných škôl, kde sa tieto negatívne prejavy vyskytovali viac občas.

Graf 2 Výskyt prejavov extrémizmu podľa typu školy

Porovnanie údajov za roky 2016, 2017 a 2021

Zistené dáta potvrdili, že situácia zaznamenaná v predmetnom roku sa oproti zisteniam z roku 2016 zlepšila. Klesol počet opýtaných, ktorí mali občasné skúsenosti s prejavmi extrémizmu a zároveň sa zvýšil počet učiteľov, ktorí sa týmto negatívnym javom nemuseli v školách vôbec zaoberať.

Tabuľka 6 Výskyt extrémizmu v sledovaných rokoch (v %)

Výskyt prejavov extrémizmu	2016	2017	2021
často	3,2	3,9	3,1
zriedkavo	65,3	68,5	53,4
vôbec	31,5	27,6	43,5

4. Pozornosť venovaná extrémizmu počas výučby

Extrémizmus patrí medzi prierezové témy, ktoré možno so žiakmi prebrať počas výučby rôznych predmetov (dejepis, etická výchova, občianska náuka, náboženská výchova, vlastiveda, náuka o spoločnosti a pod.). Spôsob, akým sa učiteľia tejto téme venujú závisí od veku a schopností žiakov.

Na otázku, či pedagógovia v základných a stredných školách počas výučby venujú extrémizmu dostatok pozornosti, odpovedalo kladne až 65,5 % opýtaných. Asi pätina (20,5 %) respondentov priznala, že tejto téme sa počas výučby nevenovali a 14,0% oslovených pedagógov si na dané situácie nevedelo spomenúť. Tieto zistenia ukázali, že najvyšší počet respondentov sa tejto páľčivej téme počas výučby venuje a snažia sa svojim žiakom vysvetliť aké nebezpečenstvo extrémizmus predstavuje.

Problematicku extrémizmu do vyučovacej látky najčastejšie zakomponovali pedagógovia vo veku nad 41 rokov, najmenej pozornosti mu venovali respondenti vo veku od 31 do 40 rokov. Neschopnosť vyjadriť svoj názor deklarovali vo vyššej miere najmladší učiteľia.

Tabuľka 7 Extrémizmus v rámci výučby podľa veku respondentov (v %)

Pozornosť venovaná extrémizmu počas výučby	Menej než 30 rokov	Od 31 do 40 rokov	Od 41 do 50 rokov	51 rokov a viac
áno	47,1	60,5	37,3	69,9
nie	17,6	26,3	19,4	17,1
nevie	35,3	13,2	13,3	13,0

Približne rovnaký počet stredoškolských pedagógov (G: 64,0 %, SOŠ: 64,2 %) prejavil spokojnosť s mierou pozornosti, ktorú počas výučby venovali extrémizmu. Respondenti v stredných odborných školách (22,8 %, G: 18,0 %) sa častejšie o tomto

probléme so svojimi žiakmi nerozprávali. Na otázku nedokázali odpovedať najmä respondenti z gymnázií (18,0 %, SOŠ: 13,0 %). I keď bol počet opýtaných, ktorí sa počas výučby extrémizmom zaoberali rovnaký, je zrejmé, že v oboch typoch stredných škôl by mohli venovať tomuto závažnému sociálno-patologickému javu ešte viac pozornosti než doteraz.

Najviac sa problematikou extrémizmu počas výučby zaoberali pedagógovia z Nitrianskeho kraja. O tomto závažnom jave sa so žiakmi nerozprávali najmä učitelia zo škôl so sídlom v Trnavskom kraji (28,6 %). Na otázku nevedeli odpovedať respondenti z Prešovského kraja (21,2 %). Z prezentovaných údajov vyplynulo, že extrémizmu sa počas výučby najčastejšie venovali opýtaní s trvalým bydliskom v Nitrianskom kraji a najhoršia situácia bola zistená v Trnavskom a Prešovskom kraji.

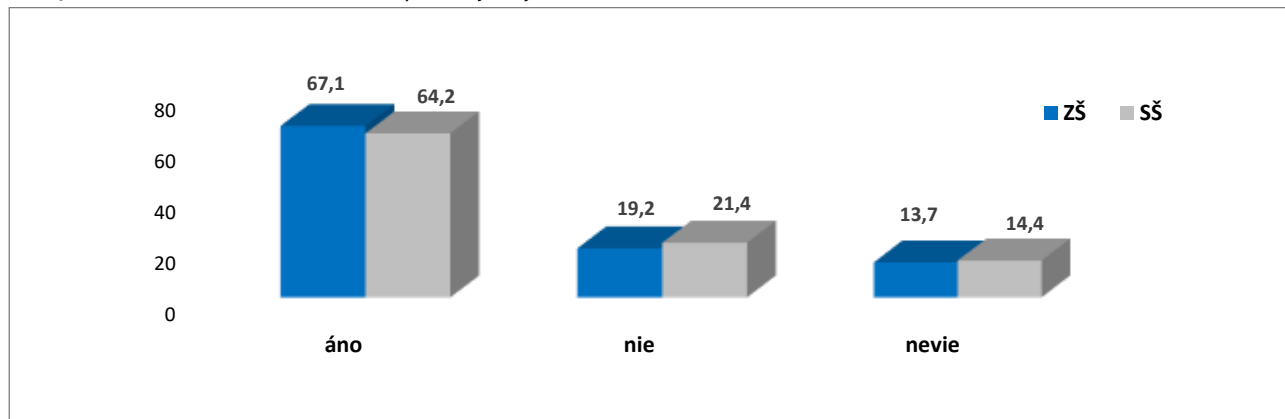
Tabuľka 8 Pozornosť venovaná extrémizmu podľa krajov (v %)

Pozornosť venovaná extrémizmu počas výučby	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
áno	61,7	53,1	73,9	82,1	73,1	67,9	56,1	72,1
nie	23,4	28,6	17,4	10,3	19,2	14,3	22,7	20,9
nevie	14,9	18,3	8,7	7,6	7,7	17,8	21,2	7,0

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Učitelia vyučujúci v základných školách sa venovali extrémizmu počas výučby častejšie než ich kolegovia pôsobiaci v stredných školách. Týmto závažným spoločensky negatívnym javom sa vôbec nezaoberali skôr stredoškolskí pedagógovia a na danú otázku nevedeli odpovedať približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov škôl. Z uvedeného vyplýva, že extrémizmus do výučby častejšie zakomponovali pedagógovia zo základných škôl. Toto zistenie korešponduje s údajmi z predchádzajúcej otázky, kde sa ukázalo, že s prejavmi extrémizmu u žiakov sa častejšie stretávajú učitelia v základných školách a je zrejmé, že títo respondenti reagujú na situácie, ktoré musia riešiť v školách.

Graf 3 Pozornosť venovaná extrémizmu počas výučby

5. Realizácia preventívnych opatrení v školskom prostredí

Najdôležitejšou a najúčinnějšíou oblasťou pri minimalizovaní výskytu rizikového správania, medzi ktoré patrí aj extrémistické správanie, je prevencia. Je potrebné zamerať ju nielen na adolescentov, u ktorých problémy sa už prejavili, ale na celú populáciu. V primárnej prevencii (univerzálnej) je potrebné rozvíjať osobnosť mladých ľudí, upevňovať hodnoty, ktoré zabránia vzniku nesprávnych postojov, rozvíjať ich komunikačné zručnosti, kritické myslenie, čo im pomôže rozvíjať odolnosť voči extrémistickým prejavom.³

Respondenti najčastejšie realizovali prevenciu extrémizmu formou diskusie na triednických (65,2 %) a iných vyučovacích hodinách (52,8 %). Nižší počet opýtaných uviedol, že sa problematike venovali na pedagogických poradách (28,9 %) riešením situácií, ktoré signalizovali prejavy extrémizmu (23,3 %), realizovaním preventívnych aktivít (25,7 %) a účasťou pedagógov

³ Tóthová, L. – Šlosár, D.: Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch. Košice: FF UPJŠ, 2018. ISBN 978-80-8152-640-4, s. 108.

na vzdelávacích podujatiach s cieľom naučiť sa extrémizmus eliminovať (18,6 %). Pedagógovia uvádzali, že poučili rodičov počas triednych aktívov (10,6 %) a venovali pozornosť žiakom, ktorí by svojim oblečením, správaním a názormi mohli patriť k sympatizantom alebo členom týchto skupín (10,2 %). Len 14 (4,3 %) opýtaných nevenovalo extrémizmu v škole žiadnu pozornosť.

Všetci respondenti, najmä však najstarší pedagógovia sa o extrémizme najčastejšie rozprávali so žiakmi počas triednických hodín. Najmladší opýtaní si častejšie všímali žiakov, ktorí by mohli patriť k sympatizantom extrémistických skupín, riešili situácie, ktoré signalizovali výskyt tohto závažného problému a realizovali aj preventívne opatrenia. Učitelia vo veku od 31 do 40 rokov sa zaujímali o výskyt prejavov extrémizmu na pedagogických poradách a diskutovali o nich so žiakmi na výučbe viacerých predmetov. Najstarší respondenti informovali o nich rodičov na triednych aktívoch a analyzovali ich aj počas vzdelávania určeného pre pedagógov. Týmto závažným problémom sa vôbec nezaoberalo 11,8 % najmladších učiteľov, z najstarších takto odpovedalo len 1,6 %.

Tabuľka 9 Spôsob riešenia extrémizmu podľa veku respondentov (v %)

Pozornosť venovaná prevencii extrémizmu	Menej než 30 rokov	Od 31 do 40 rokov	Od 41 do 50 rokov	51 rokov a viac
riešenie problému na pedagogických poradách	29,4	34,2	26,5	26,0
učitelia absolvujú vzdelávacie podujatia	23,5	13,2	14,3	24,4
rozhovory so žiakmi počas triednických hodín	64,7	60,5	61,2	73,2
rozhovory so žiakmi v rámci výučby	41,2	57,9	46,9	56,9
informovanie rodičov na triednych aktívoch	11,8	10,5	9,2	12,2
venovanie pozornosti sympatizantom extrémizmu	23,5	14,5	3,1	11,4
riešenie situácií, ktoré signalizujú prejavy	35,3	26,3	18,4	24,4
realizácia preventívnych aktivít	47,1	26,3	25,5	21,9
problematike extrémizmu nevenovali pozornosť	11,8	5,3	6,1	1,6

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Pedagógovia pôsobiaci v gymnáziách sa o extrémizme najčastejšie rozprávali so žiakmi počas výučby, zatiaľ čo opýtaní vyučujúci v stredných odborných školách si na tieto témy vyhradili predovšetkým triednické hodiny.

Respondenti zo stredných odborných škôl riešili problémy spojené s prejavmi extrémizmu častejšie na pedagogických poradách, informovali o nich rodičov na triednych aktívoch a viac si všímali žiakov, ktorí by mohli patriť k sympatizantom extrémistických skupín. Opýtaní z gymnázií vo vyššej miere absolvovali vzdelávanie určené pre pedagógov zamerané na túto tému, venovali sa realizácii rôznych preventívnych podujatí a opatrení a riešili všetky situácie, ktoré signalizovali výskyt tohto závažného problému. Týmto celospoločenským problémom sa vôbec nezaoberalo až 5,7 % učiteľov zo stredných odborných škôl a 2,0 % pedagógov z gymnázií.

Tabuľka 10 Spôsob riešenia extrémizmu podľa druhu školy (v %)

Pozornosť venovaná prevencii extrémizmu	SOŠ	G
riešenie problému na pedagogických poradách	25,2	10,0
učitelia sa zúčastňujú na vzdelávacích podujatiach	18,7	22,0
rozhovory so žiakmi počas triednických hodín	74,0	52,0
rozhovory so žiakmi v rámci výučby	49,6	62,0
informovanie rodičov na triednych aktívoch	15,4	3,6
venovanie pozornosti žiakom, ktorí by mohli byť sympatizantmi hnutia	11,4	6,0
riešenie situácií, ktoré signalizujú prejavy extrémizmu	22,8	24,0
realizácia aktivít zameraných na prevenciu extrémizmu	22,8	34,0
problematike extrémizmu nebola venovaná pozornosť	5,7	2,0

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Diskusiou so žiakmi počas triednických hodín sa snažili eliminovať prejavy extrémizmu najmä respondenti žijúci v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom, Žilinskom a v Prešovskom kraji, zatiaľ čo opýtaní pochádzajúci z Banskobystrického a z Košického kraja kládli dôraz na rozhovory so žiakmi počas výučby iných predmetov. Pedagógovia pôsobiaci v základných a v stredných školách so sídlom v Bratislavskom kraji vo vyššom počte než ostatní venovali osobitnú pozornosť žiakom, ktorí by mohli patriť k sympatizantom extrémistických skupín a riešili všetky situácie, ktoré signalizovali výskyt tohto spoločensky nežiaduceho javu. Učitelia z Trnavského kraja informovali o prejavoch extrémizmu rodičov na triednych aktívoch. Respondenti z Trenčianskeho a z Nitrianskeho kraja častejšie riešili tento závažný problém na pedagogických poradách. Učitelia v Trenčianskom kraji absolvovali vo vyššom počte vzdelávanie určené pre pedagógov na túto tému, opýtaní z Nitrianskeho kraja sa venovali realizácii rôznych preventívnych aktivít zameraných na elimináciu extrémizmu. Problematikou extrémizmu sa v školskom prostredí vôbec nezaoberalo viac než 8,0 % pedagógov v školách v Trenčianskom a Trnavskom kraji. V Nitrianskom a v Košickom kraji riešili tento závažný problém všetci opýtaní.

Tabuľka 11 Preventívne opatrenia v škole podľa krajov (v %)

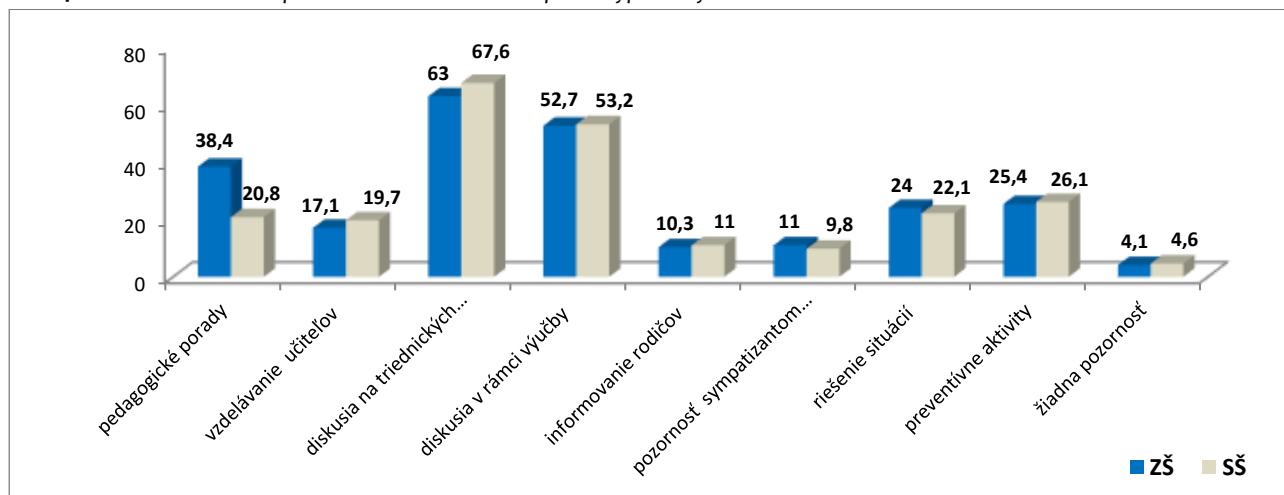
Realizácia preventívnych opatrení v škole	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
riešenie problému na pedagogických poradách	31,9	26,5	43,6	43,6	23,1	14,3	33,3	14,0
učitelia sa zúčastňujú na vzdelávacích podujatiach	14,9	12,2	26,1	20,5	19,2	7,1	21,2	25,6
rozhovory so žiakmi počas triednických hodín	61,7	65,3	65,2	56,4	65,4	53,6	80,3	60,5
rozhovory so žiakmi v rámci výučby	40,4	11,9	60,9	51,3	23,8	64,3	51,5	65,1
informovanie rodičov na triednych aktívoch	12,9	14,3	8,7	10,3	7,7	0,8	12,1	9,3
venovanie pozornosti sympatizantom extrémizmu	21,3	12,2	8,7	7,7	11,5	0,8	10,6	4,7
riešenie situácií, ktoré signalizujú extrémizmus	29,8	26,5	21,7	25,6	26,9	17,9	16,7	23,3
realizácia aktivít zameraných na prevenciu	17,0	30,6	17,3	35,9	19,2	28,6	24,2	30,2
problematike extrémizmu nebola venovaná pozornosť	4,3	8,2	8,7	0	3,8	3,6	6,1	0

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Obidve skupiny respondentov, avšak najmä učitelia zo stredných škôl sa o extrémizme najčastejšie rozprávali so žiakmi počas triednických hodín. Oslovení pedagógovia zo základných škôl riešili tieto problémy na pedagogických poradách, viac si všimli žiakov, ktorí by mohli patriť k sympatizantom extrémistických skupín a analyzovali všetky situácie, ktoré signalizovali výskyt tohto závažného problému. Respondenti vyučujúci v stredných školách vo vyššom počte absolvovali vzdelávanie určené pre pedagógov. Obidve skupiny opýtaných v približne rovnakej miere diskutovali so žiakmi o extrémizme aj počas výučby iných predmetov, informovali rodičov na triednych aktívoch a realizovali rôzne preventívne opatrenia. Týmto závažným problémom sa vôbec nezaoberalo 4,1 % učiteľov zo základných škôl a 4,6 % stredoškolských pedagógov.

Graf 4 Pozornosť venovaná problematike extrémizmu podľa typu školy

Porovnanie údajov za roky 2016, 2017 a 2021

Od roku 2016 sa výrazne zvýšil počet opýtaných, ktorí sa venovali problematike extrémizmu počas triednických hodín, na pedagogických poradách, prostredníctvom vzdelávania pre učiteľov, rozhovormi počas výučby, informovaním rodičov na triednych aktívoch, všímaním si žiakov, ktorí by mohli patriť k sympatizantom tohto hnutia a riešením situácií, ktoré signalizovali problémy spojené s extrémizmom. Klesol počet pedagógov, ktorí v školách realizovali preventívne aktivity.

Za sledované obdobie sa mierne zvýšil počet opýtaných, ktorí problematike extrémizmu nevenovali žiadnu pozornosť. Zistené údaje potvrdili, že v tomto roku bola v základných a v stredných školách venovaná pomerne veľká pozornosť extrémizmu a pedagógovia vo výrazne vyššom počte využívali rôzne formy.

Tabuľka 12 *Prevenca extrémizmu v sledovaných rokoch (v %)*

Prevenca extrémizmu v školskom prostredí	2016	2017	2021
riešenie problému na pedagogických poradách	4,3	24,1	28,9
učitelia sa zúčastňujú na vzdelávacích podujatiach	4,6	21,9	18,6
rozhovory so žiakmi počas triednických hodín	25,7	66,2	65,2
rozhovory so žiakmi v rámci výučby	27,6	52,9	52,8
informovanie rodičov na triednych aktívoch	4,4	11,7	10,6
venovanie pozornosti žiakom, ktorí sú sympatizantmi	4,3	9,3	10,2
riešenie situácií, ktoré signalizujú prejavy extrémizmu	11,7	23,1	23,3
realizácia aktivít zameraných na prevenciu extrémizmu	38,9	22,1	24,8
problematike extrémizmu nebola venovaná pozornosť	2,2	2,4	4,3

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Porovnanie troch najčastejšie využívaných opatrení na elimináciu extrémizmu ukázalo, že za celé obdobie patrili medzi najfrekvencovanejšie rozhovory so žiakmi na triednických hodinách alebo počas výučby iných predmetov. V roku 2016 bola tretím najčastejším opatrením realizácia preventívnych aktivít. V rokoch 2017 a 2021 patrilo toto miesto riešeniu extrémizmu na pedagogických poradách. Je dôležité, aby učitelia dokázali identifikovať a potom aj riešiť extrémistické prejavy v takej miere, aby sa už neopakovali. Zároveň je veľmi potrebná aj realizácia preventívnych aktivít, ktoré by pomohli tieto negatívne javy v školách nielen znížiť, ale aj úplne eliminovať.

6. Aktivity zamerané na prevenciu extrémizmu

Pri výskyte extrémizmu v školskom prostredí má okrem represie významnú úlohu prevencia. Cieľom preventívnych aktivít je predchádzať vzniku sociálno-patologických, ale aj iných negatívnych javov, pomáhať rodine, jedincovi a komunite vytvárať najvhodnejšie podmienky pre zdravý vývoj. Zmyslom prevencie je formovať postoje a správanie detí tak, aby žili tvorivo, zdravo a plnohodnotne.

Pri realizácii prevencie v školách je potrebné koordinovať činnosti, využívať nové formy, ktoré si vyžadujú aktivitu žiakov a spolupracovať s odborníkmi z rôznych organizácií.⁴ Len viac než tretina (38,5 %) pedagógov realizovala v školách podujatia zamerané na prevenciu extrémizmu a až 59,6 % učiteľov nevenovalo tejto problematike žiadnu pozornosť. Na danú otázku nevedelo odpovedať 1,9 % opýtaných.

Z prezentovaných údajov vyplývalo, že prevenciou extrémizmu sa v školách zaoberala len viac než tretina oslovených pedagógov. Príčinou tohto negatívneho zistenia môže byť skutočnosť, že v poslednom období museli v školách riešiť úplne iné problémy (pandémia Covid-19, príchod ukrajinských žiakov) a na realizáciu preventívnych aktivít nemali vytvorené vhodné podmienky.

Preventívne aktivity zamerané na elimináciu extrémizmu najčastejšie realizovali pedagógovia vo veku od 31 do 40 rokov. O tieto podujatia neprejavili záujem najmä najstarší respondenti. Na otázku neodpovedali opýtaní vo veku od 31 do 40 rokov.

⁴ Vegrichtová, B.: Kriminologické aspekty extremismu. In: Marko, M. – Rapčan, J.: Extrémizmus – hrozba pre demokratickú spoločnosť. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 2012. ISBN 978-80-8054-552-9, s. 235.

Z uvedeného je zrejmé, že realizácia preventívnych aktivít zameraných na elimináciu extrémizmu bola najčastejšie zabezpečovaná učiteľmi vo veku od 31 do 40 rokov, najmenej pozornosti jej venovali najstarší pedagógovia.

Tabuľka 13 Preventívne aktivity podľa veku respondentov (v %)

Realizácia preventívnych aktivít	Menej než 30 rokov	Od 31 do 40 rokov	Od 41 do 50 rokov	51 rokov a viac
áno	41,2	46,1	36,7	33,3
nie	58,4	48,7	62,2	65,9
neodpovedal/a	0,4	5,2	1,1	0,8

Zistené dáta ukázali, že organizáciu preventívnych opatrení sa viac zaoberali respondenti vyučujúci v gymnáziách (46,0 %, SOŠ: 39,0 %), pedagógovia zo stredných odborných škôl ich častejšie nerealizovali (58,5 %, G: 52,0 %). Otázku ignoroval približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov stredných škôl (G: 2,0 %, SOŠ: 2,5 %). Uvedené zistenia potvrdili, že preventívne aktivity boli častejšie realizované v gymnáziách než v stredných odborných školách.

Je potrebné uviesť, že prejavy extrémizmu a sympatizanti tohto hnutia sa častejšie vyskytovali v stredných odborných školách. Je preto nevyhnutné uskutočňovať oveľa viac preventívnych aktivít zameraných na prevenciu extrémizmu v školskom prostredí práve v tomto type stredných škôl.

Preventívne aktivity zamerané na elimináciu extrémizmu boli realizované najčastejšie v Nitrianskom kraji. O tieto podujatia prejavili najmenší záujem pedagógovia z Bratislavského kraja. Na otázku neodpovedali len opýtaní zo škôl so sídlom v Prešovskom, Bratislavskom a v Trnavskom kraji. V Trenčianskom, Nitrianskom, Banskobystrickom, Žilinskom a v Košickom kraji vedeli situáciu posúdiť všetci respondenti. Z uvedeného je zrejmé, že realizácia preventívnych aktivít zameraných na prevenciu a elimináciu prejavov extrémizmu bola najčastejšie zabezpečená v Nitrianskom kraji, najmenej pozornosti týmto podujatiam venovali pedagógovia z Bratislavského kraja.

Tabuľka 14 Preventívne aktivity podľa krajov (v %)

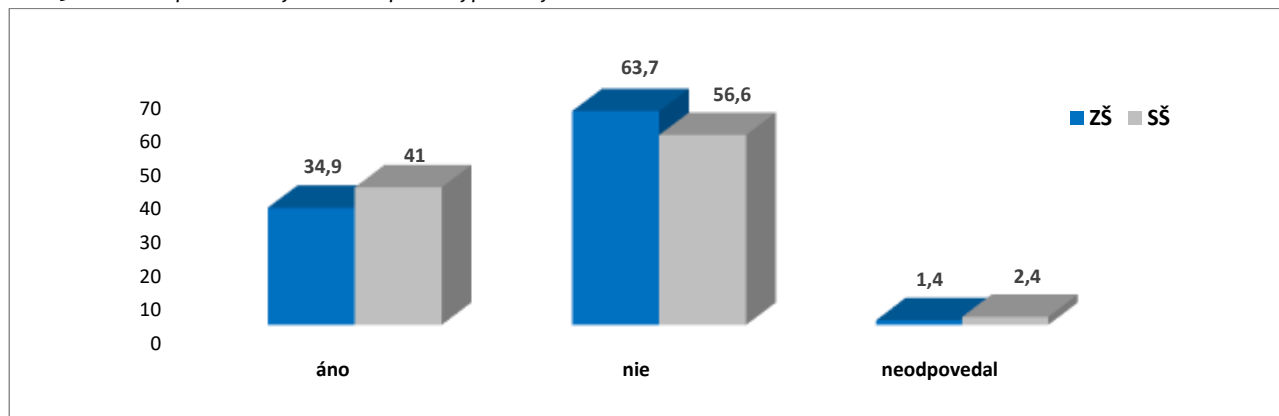
Realizácia preventívnych aktivít	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
áno	25,5	34,7	34,8	64,1	42,3	32,1	33,3	44,2
nie	72,3	63,3	65,2	35,9	57,7	67,9	60,6	55,8
neodpovedal/a	2,2	2,0	0	0	0	0	6,1	0

Zaujímavé je zistenie, že respondenti, ktorí u žiakov videli časté (30,0 %; občas: 40,1% a vôbec: 37,1%) prejavy extrémizmu, sa preventívnym aktivitám venovali v najnižšej miere. Príčinou tohto závažného negatívneho zistenia môže byť práve zanedbanie prevencie a z toho vyplývajúci vyšší rast prejavov extrémizmu v škole. Uvedené zistenia potvrdili, že organizovanie preventívnych aktivít zameraných na elimináciu extrémizmu pomáha v škole zlepšiť situáciu.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy

Z prezentovaných údajov vyplynulo, že stredoškolskí pedagógovia organizovali aktivity zamerané na prevenciu a elimináciu extrémizmu častejšie než učitelia zo základných škôl. Nezájem o zabezpečenie týchto podujatí deklarovalo až 63,7% opýtaných zo základných škôl a viac než polovica respondentov pôsobiacich v stredných školách. Z uvedených zistení je zrejmé, že aktivity venované prevencii a eliminácii extrémizmu viac ocenili a pre svojich žiakov aj realizovali respondenti zo stredných škôl než učitelia zo základných škôl.

Graf 5 Realizácia preventívnych aktivít podľa typu školy

Porovnanie údajov za roky 2016, 2017 a 2021

Uvedené zistenia ukázali, že od roku 2016 klesol počet respondentov, ktorí v školách realizovali aktivity zamerané na prevenciu extrémizmu a zvýšil sa počet učiteľov, ktorí tieto podujatia pre svojich žiakov neorganizovali. Zároveň sa mierne zvýšil aj počet pedagógov, ktorí na otázku neodpovedali. Zo zistených údajov vyplynulo, že od minulého roku klesol počet respondentov, ktorí sa o preventívne aktivity zaujímali a zvýšil sa počet opýtaných, ktorých neoslovili. Príčinou týchto negatívnych zistení môže byť slabšia spolupráca školy a odborníkov z centier poradenstva a prevencie, podceňovanie situácie a preferovanie prevencie iných sociálno-patologických javov, s ktorými sa oslovení pedagógovia stretávali vo vyššej miere.

Tabuľka 15 Preventívne aktivity v sledovaných rokoch (v %)

Realizácia preventívnych aktivít	2016	2017	2021
áno	43,8	32,0	38,5
nie	55,1	63,7	59,6
neodpovedal/a	1,1	4,3	1,9

Pri aktivitách zameraných na prevenciu extrémizmu boli v školách najčastejšie realizované prednášky a besedy (42). Už omnoho menej opýtaných uvádzalo dialógy žiakov s odborníkmi a pedagógmi (14), aktivity v spolupráci s odborníkmi z centier poradenstva a prevencie (10) a s príslušníkmi Policajného zboru (8), kultúrne podujatia (6) a exkurzie na miesta spájané s bojom proti extrémizmu (5). V základných a stredných školách boli len vo veľmi malom počte realizované workshopy, inštalované nástenky a interaktívne tabule s potrebnými informáciami (zhodne po 4), výchovné koncerty a živé knižnice (2), aktivity realizované v spolupráci s niektorými mimovládnyimi organizáciami, športové podujatia, školenia, webináre, preventívne programy a relácie vysielané v školskom rozhlase (zhodne po 1). Až necelá tretina (38-27,2%) opýtaných podujatia zamerané na prevenciu a elimináciu extrémizmu v škole bližšie nešpecifikovala.

Z prezentovaných údajov je zrejmé, že v školách mali výraznú prevahu prednášky a besedy s odborníkmi, pričom by bolo potrebné venovať viac pozornosti formám prevencie, ktoré do činnosti viac zapájali žiakov a vyžadovali si ich aktívnu spoluprácu.

Záver

Výsledky prieskumu potvrdili, že extrémizmus patrí v základných a v stredných školách k závažným sociálno-patologickým javom. Pre zníženie jeho výskytu v školskom prostredí odporúčame poskytnúť žiakom v školách dostatok vedomostí z histórie a dejepisu, zaradiť otázky tolerancie, dodržiavania a rešpektovania ľudských práv, rôznym kultúram v spoločnosti a antisemitizmu do učebných osnov všetkých predmetov, ktoré sa svojim obsahom danou problematikou zaoberajú. Viac si všímať si názory a správanie žiakov s cieľom dôslednejšie identifikovať prejavy extrémizmu a spoločne s rodičmi a odborníkmi z centier poradenstva a prevencie ich eliminovať.

Prejavy extrémizmu by v školskom prostredí mali byť vždy odhalené a ich autor potrestaný v súlade so školským poriadkom. Len tak sa zabráni ich ďalšiemu šíreniu. Úlohou pedagógov je snažiť sa účinným spôsobom odstrániť u žiakov predsudky voči niektorým skupinám osôb a venovať pozornosť tejto téme i v rámci rodičovských združení. Zvýšiť právne vedomie žiakov, poučiť ich o tom, že prejavy extrémizmu sú podľa platnej legislatívy trestné a naučiť ich niesť zodpovednosť za svoje správanie. Zabezpečiť v školách realizáciu rôznych preventívnych aktivít (interaktívne prednášky, skupinové aktivity, zážitkové učenie, preventívne programy...), ktoré by si vyžadovali aktívnu spoluúčasť žiakov.

V tejto oblasti majú školy veľké rezervy a bolo by dobré zlepšiť spoluprácu najmä s odborníkmi z centier poradenstva a prevencie a s ich pomocou sa snažiť eliminovať nielen prejavy extrémizmu, ale i ostatné negatívne javy.

Zároveň považujeme za dôležité venovať pozornosť problematike extrémizmu už pri príprave budúcich pedagógov počas ich vysokoškolského štúdia a dať im dostatok poznatkov o tom, ako sa majú vo výučbe danej problematike venovať. Poskytnúť budúcim, ale aj súčasným učiteľom dostatok overených a efektívne spracovaných materiálov, metodických príručiek, vzdelávacích videí venovaných problematike extrémizmu, aby získali dostatok informácií o tom, ako majú danú problematiku prezentovať svojim žiakom.

V súčasnej dobe prežívame na Slovensku veľmi ťažké obdobie. Ešte sme sa celkom nevyrovnali s pandémiou Covid-19, keď sme museli riešiť problémy, ktoré priniesla vojna, ktorá sa odohráva u našich susedov na Ukrajine.

V spoločnosti narastá hnev, nenávisť a intolerancia, ktorá sa z virtuálneho sveta prelieva aj do toho reálneho, v ktorom žijeme. Je zrejmé, že mladí ľudia sa potrebujú vo výrazne vyššej miere než doteraz naučiť rešpektovať ľudské práva a tolerovať aj ľudí, ktorí sa od väčšiny niečím odlišujú. Naučiť ich to a vedieť prijať medzi seba aj iných rovesníkov je úlohou dospelých – rodičov a učiteľov, ktorí by ich aj v tejto ťažkej dobe mali chrániť pred negatívnymi javmi a v prvom rade by pre nich mali byť vzorom.

Literatúra

☒ DESET, M.: *Limity spoločenskej akceptovateľnosti fenoménu a trestných činov extrémizmu*. In: Vráblová, M.: *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu*. Praha : Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-420-6

☒ PÉTIOVÁ, M.: *Extrémizmus z pohľadu pedagógov pôsobiacich v základných a stredných školách*. Bratislava : CVTI SR, 2022. ISBN 978-80-8240-037-6

☒ TÓTHOVÁ, L. – ŠLOSÁR, D.: *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch*. Košice : FF UPJŠ, 2018. ISBN 978-80-8152-640-4

☒ VEGRICHTOVÁ, B.: *Kriminologické aspekty extremismu*. In: Marko, M. – Rapčan, J.: *Extrémizmus – hrozba pre demokratickú spoločnosť*. Bratislava : Akadémia policajného zboru, 2012. ISBN 978-80-8054-552-9

☒ WILFLING, P.: *Nenávisťné prejavy a extrémizmus v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Banská Bystrica : VIA IURIS, 2017. ISBN 978-80-89805-02-0

Vplyv svetla na zdravie a učebný výkon žiakov

Martin NOSKO

Fakulta psychológie, Paneurópska vysoká škola

Abstrakt: príspevok pojednáva o pôsobení svetla v školskom prostredí s dôrazom na kognitívne schopnosti žiakov. V článku prinášame výsledky zahraničných výskumov v danej oblasti, ako aj prvé výsledky výskumu autora, ktorý aktuálne prebieha. Doterajšie výskumné zistenia preukazujú štatisticky významný vzťah v kontexte svetlo – človek a potvrdzujú, že je potrebné venovať väčšiu pozornosť kvalite osvetlenia v triedach, ak chceme, aby budúce generácie mali možnosť tráviť čas v plnohodnotnom školskom prostredí, a aby im bol zabezpečený komplexný výchovno-vzdelávací proces.

Kľúčové slová: školské prostredie, vplyv svetla, duševné a fyzické zdravie, kognitívne schopnosti.

Úvod

Hodnotiť výkon alebo mentálne zdravie žiakov a učiteľov v škole je na základe našich poznatkov možné až potom, ako si uvedomíme vplyv všetkých zložiek a faktorov, ktoré sa v školskom prostredí nachádzajú a našho spolupôsobia. V psychológii sa zameriavame na úroveň psychického zdravia žiakov a zamestnancov školy prostredníctvom kognitívnych, emocionálnych, aj sociálnych parametrov.

Deti trávia viac času v škole než kdekoľvek inde, dokonca viac času ako v domácom prostredí. Žiaci navštevujú školu približne 200 dní v roku a 70 % z tohto času strávia v triedach. V Európe je viac ako 64 miliónov žiakov a takmer 4,5 milióna učiteľov, ktorí denne trávia veľa hodín v materských, základných a stredných školách (Baloch et al., 2021). Ak si rozoberieme slovné spojenie „veľa hodín“, tak žiaci a učitelia sú v triedach počas jedného školského roku približne 1 120 hodín, t. j. 67 200 minút. V skutočnosti tak učitelia a najmä deti strávia v školských priestoroch od nástupu do materskej školy až po ukončenie strednej školy takmer 16 rokov života, čo je približne 17 920 hodín, resp. 1 075 200 minút. Preto je pochopenie a vybavenie školského prostredia a špeciálne toho v triedach veľmi dôležité, ak chceme zabezpečiť zdravie a úspech budúcich generácií. Je všeobecne známe, že vnútorné prostredie v triede má vplyv na výkon a sociálne vzťahy žiakov. Do vnútorného prostredia spadá vybavenosť triedy učebnými pomôckami, ale aj jej veľkosť, dostatok kyslíka a kvalitné osvetlenie. Osvetleniu sa z tohto pohľadu venuje najmenšia pozornosť, a práve tento príspevok má zámer poukázať na význam svetla a osvetlenia pre všetkých ľudí, ktorí sú v škole, predovšetkým však upozorniť na jeho vplyv.

Zdroje svetla a ich parametre

Slnko ako primárny zdroj svetla

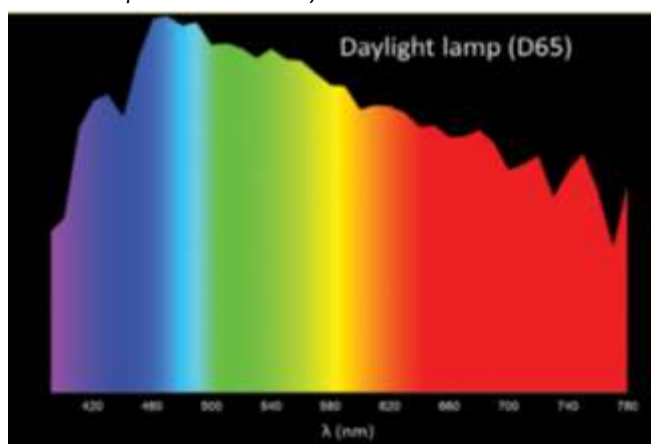
Na to, aby mohol existovať život tak, ako ho poznáme, je potrebných niekoľko zložiek. Patria sem – voda, vzduch a Slnko, resp. svetlo. Svetlo preto považujeme za biologicky aktívne a ovplyvňujúce všetko živé na zemskom povrchu, vrátane nás ľudí. Slnko ako jeho hlavný zdroj obsahuje viac fyzikálnych jednotiek. Tvoria ich vlnové dĺžky merané v nanometroch (ďalej iba nm), ktoré laická verejnosť vníma ako farby (dúha), jednotka Kelvin (K) je označovaná pre teplotu týchto farieb a jednotka Lux (lx) odráža silu osvetlenia. Tieto tri veličiny sú pre nás dostačujúce, aby sme mohli pochopiť rozdiel medzi vonkajším a vnútorným prostredím (Solt et al., 2017). Rovnako pracujú pri vývoji umelého svetla aj spoločnosti vyrábajúce osvetlenie.

Je potrebné si uvedomiť, že primárnym zdrojom svetla bolo po celú dobu evolúciu ľudstva Slnko. Na základe rotácie Zeme sa okolo neho vyvinuli denné a nočné živočíšne druhy. Človek ako denný živočíšny druh bol a vždy bude svetlom priťahovaný – bez neho nikdy nebude schopný podať maximálny možný výkon a využiť potenciál, ktorý nám naše telo ponúka.

Denné svetlo pri jasnej oblohe obsahuje všetky vlnové dĺžky, teda je plnospektrálne (obrázok 1), jeho teplota farieb je okolo 5000 až 5500 kelvinov a sila žiarenia závisí od ročného obdobia, ale vo svetlej časti roka (jar – leto) má približne 100 000 luxov (Aarts et al., 2017).

Obrázok 1 Spektrálne zloženie farieb denného svetla merané v nm

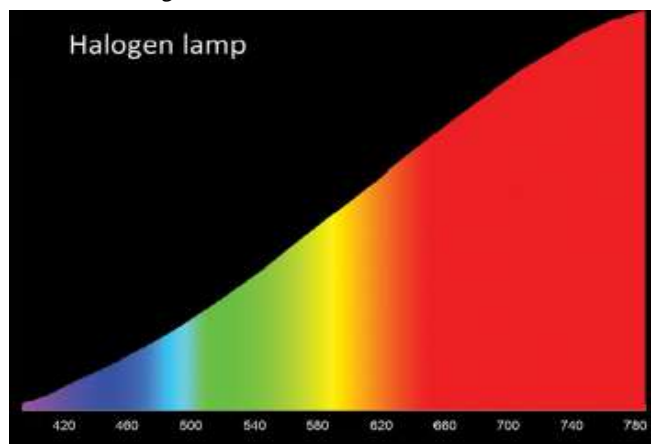

Zdroj: upravené autorom podľa Aarts et al. (2017).

Nástup modernej spoločnosti – prvý zdroj umelého svetla

Prvým veľkým prelomom v histórii ľudstva bol vynález Edisonovej žiarovky a nástup industriálnej etapy. Vďaka tomuto objavu sa človek mohol presunúť do interiérov budov. Jej farebné spektrum je porovnateľné z novším zdrojom halogénovej žiarovky (obrázok 2) (Aarts et al., 2017).

Obrázok 2 Halogénová žiarovka

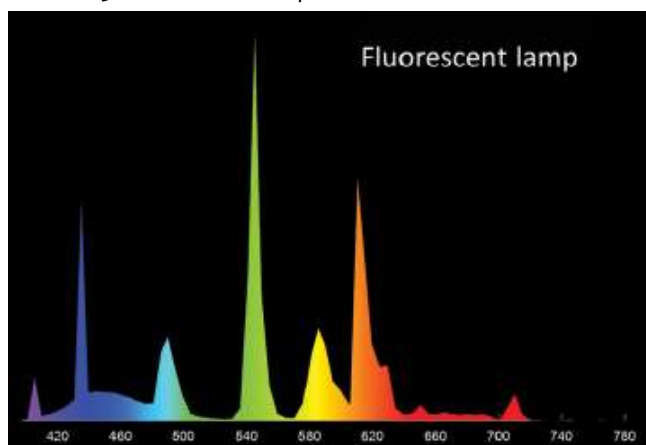

Zdroj: upravené autorom podľa Aarts et al. (2017).

Fluorescenčné osvetlenie – technológia 20. storočia

Po druhej svetovej vojne sa začína používať vo väčšine interiérov, teda aj slovenských škôl, ešte aj dnes fluorescenčné, tzv. žiarivkové osvetlenie. Jeho farebné zloženie je oproti tomu slnečnému ochudobnené (obr. 3), jeho teplota je 3000-4000 kelvinov a jeho sila je okolo 500 luxov (Aarts et al., 2017).

Obrázok 3 Fluorescenčná lampa

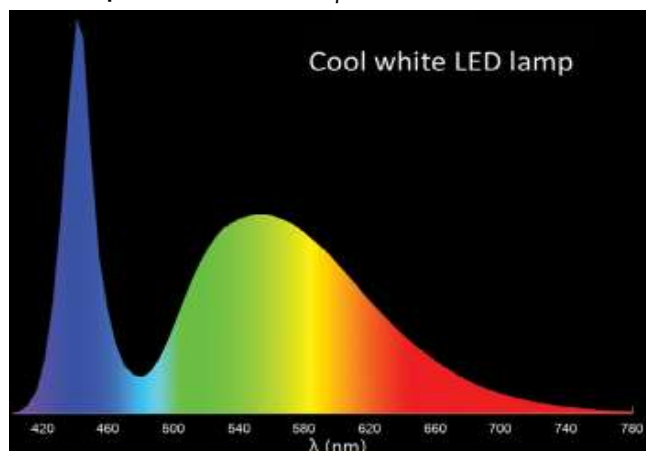

Zdroj: upravené autorom podľa Aarts et al. (2017).

LED technológia – 21. storočie

S príchodom 21. storočia začína aj nástup toho najlepšieho v oblasti svetelnej technológie, čo sme ako ľudstvo doteraz vytvorili – LED technológia. Je to energeticky najšetrnejší zdroj svetla a je možné v ňom kombinovať fyzikálne jednotky Slnka v náš prospech. Svetelný priemysel nemá za potrebu sa venovať tejto otázke, a tak sa vyrába jednodruhové „kancelárske“ LED biele osvetlenie (obrázok 4). Jeho farebné zloženie je lepšie ako žiarivkové (fluorescenčné), preto ho začína pomaly nahrádzať, ale stále má určité prepady, pre človeka v tak dôležitých farbách. Chýba azúrová modrá, rovnaká farba ako ju vnímame na oblohe, väčšia časť červenej a blízka infračervená sa v nich nenachádza vôbec. Teplota farieb je 6500 kelvina (Morrow et al, 2018) a sila osvetlenia sa pohybuje okolo 500 luxov na pracovnom stole (Aarts et al., 2017).

Obrázok 4 Studená biela LED lampa

Zdroj: upravené autorom podľa Aarts et al. (2017).

Orgány závislé od svetla – cirkadiánnny rytmus

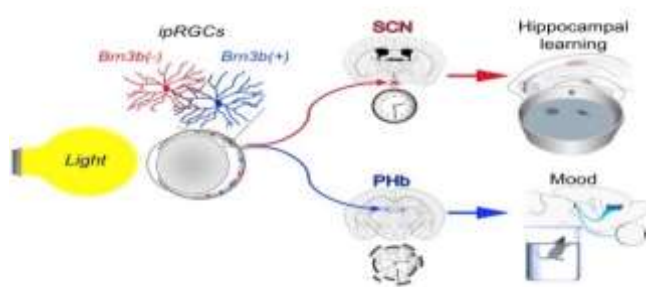
Oko – náš hlavný zmyslový orgán a priame spojenie s mozgom

Počas života spracujeme najviac vonkajších podnetov a informácií prostredníctvom oka. Oko sa tak stáva nielen vstupnou bránou do duše, ale zároveň je aj vstupnou bránou so svetom okolo nás. Na jeho zadnej časti sa nachádza sietnica, ktorú tvoria milióny receptorov pre denné a nočné videnie. Denné spracujú energiu prichádzajúcu vo forme svetla, či už z prirodzených alebo umelých zdrojov. Tieto receptory sa delia na tri druhy červené, zelené a modré tzv. RGB. Dlhšie sa myslelo, že máme v oku iba tieto receptory, no zistenie a popísanie ich priamej funkcie, doplnilo túto teóriu o novoobjavené receptory v oku – ipRGCs tzv. vnútorné fotosenzitívne gangliové bunky (Hattar et al. 2002). Tento komplex receptorov nedokáže rozlíšiť o aký zdroj svetla ide, ich úlohou je spracovať svetelnú informáciu a poslať ju ďalej do mozgu. Deje sa tak prostredníctvom očných nervov a v mieste, kde sa križujú a nachádzajú naše vnútorné biologické hodiny. Ide o párovú štruktúru – suprachiazmatické jadrá (SCN). Tieto hodiny následne regulujú vyplavovanie hormónov, mieru energie a nálady. Je to hlavný dirigent nášho cirkadiánnneho systému, ktorý zároveň určuje, či má naše telo pracovať v dennom alebo nočnom režime. Sú súčasťou hypotalamu, a preto sú priamo prepojené s hypofýzou a epifýzou alebo inak povedané, určujú kedy sa bude vyplavovať kortizol a melatonín (Fernandez et al., 2018; Münch et al., 2017). Melatonín je našim najsilnejším antioxidantom a pre opravu počas spánku ho potrebuje každý orgán (Ferlazzo et al., 2020). Tým, že je to nočný hormón, súvisí s ním aj kvalita spánku a jeho architektúra. Bez jeho dostatočného množstva nebude správne prebiehať štruktúra spánku, a teda neprebehne ideálne dlhá fáza hlbokého spánku, po ktorej nasleduje REM fáza. Tá slúži okrem iného aj pre emocionálnu rovnováhu (Walker, 2019). Melatonín sa tvorí zo serotonínu a ten zo svetla.

Oko a serotonín

Serotonín je dôležitý neurotransmitter, začína sa tvoriť už v oku, odkiaľ má následne priamy vplyv na mozgové centra. Jeho množstvo tak súvisí s emóciami a motivačným aspektom ľudského správania, dokonca zahrňuje úzkosť, depresiu, impulzivitu, atď. Narastajúce množstvo dôkazov upozorňuje na to, že serotonín hrá dôležitú úlohu pre učenie a pamäť (Fernandez et al., 2018; Meneses a Liy, 2012; Münch et al., 2017).

Obrázok 5 Svetlo ovplyvňuje náladu a učenie prostredníctvom odlišných dráh: sietnica – mozog

Zdroj: Upravené autorom podľa Fernandez et al. (2018).

Svetlo má priamy vplyv na aktivitu nervových okruhov a na funkciu neurotransmiterov. Serotonín vykazuje denné aj sezónne variácie. Jeho nedostatok môžeme pociťovať hlavne počas zimných mesiacov, pretože je stimulovaný slnečným žiarením (Münch et al., 2017). V takom prípade nastáva väčšia miera úzkosti, ktorá v niektorých prípadoch prechádza až do chorobných stavov. V prípade choroby ide o sezónnu afektívnu poruchu – SAD, jej oficiálna liečba sa vykonáva prostredníctvom svetelnej terapie a tá má 70 – 90 % úspešnosť (Praško et al., 2008). Serotonín je prosociálny neurotransmitter a robí nás tak ešte viac spoločenskými bytosťami.

Celoeurópsky výskum o vplyve svetelných podmienok na učebný výkon žiakov

Za najrozsiahlejší výskum vplyvu svetla na učebný výkon žiakov možno považovať demografický výskum naprieč Európou (Baloch et al., 2020). Zúčastnilo sa ho 2 837 žiakov v 54 základných školách, 148 triedach a v 13 štátoch Európy. Priemerný vek detí bol od 8 do 12 rokov. Cieľom výskumu bolo zistiť, či existujú výkonnostné rozdiely závislé od geografickej polohy krajiny. Z toho vyplývajúce svetelné podmienky rozdielne v južnej a severnej časti Európy. Do úvahy sa bralo školské prostredie a jeho parametre ako: výška stropu, veľkosť triedy, veľkosť a poloha okien voči svetovým stranám a aj následný výhľad z okien do prírody alebo zastavanej časti mesta. Rovnako sa brali do úvahy svetelné podmienky v danej triede a aj to, či do triedy prenikalo priame slnečné svetlo alebo bola závislá na umelom svetle, prípadne aj kombinácia oboch aspektov. Autori štúdie prihliadali aj na fakt, v ktorej časti roka bol test vykonaný a to, či je v danej lokalite slnečné svetlo prevažnú časť dňa alebo naopak. Na základe týchto parametrov autori zhodnotili, že celkový svetelný stav v triedach považujú za prínos prirodzeného, aj umelého svetla. Test pozostával z úloh zameraných na kognitívne schopnosti žiakov, ako je logika a pamäť. Vo všetkých premenných za zistili určité rozdiely v skóre a najmenší bol zaznamenaný v oblasti vonkajšieho prostredia – mestské prostredie vs. zeleň. Najväčší rozdiel v skóre súvisel s veľkosťou okien. Žiaci v triedach s menšími oknami dosiahli horší výsledok ako tí, ktorí mali v triedach okná veľké. Veľkosť okien sa tak preukázala ako najsilnejší indikátor na výkon žiakov s koeficientom 10.673 ($P=0,001$). O niečo lepšie výsledky sa dostavili u žiakov, ktorých triedy mali orientované okná smerom na juh, čo iba potvrdzuje fakt o dôležitosti slnečného svetla na biológiu nášho tela. Určitý rozdiel bol zaznamenaný aj podľa sezóny, kedy boli lepšie výsledky dosiahnuté v jesenných ako zimných mesiacoch. Zhrnutie a záver od autorov tohto celoeurópskeho výskumu podporujú hypotézu, že svetlo je dôležitým ukazovateľom pre schopnosť učenia sa a následného výkonu.

Porovnanie účinku farebnej teploty na mentálny a fyziologický výkon žiakov

V ďalšom zahraničnom výskume sa zamerali autori na to, či môže svetlo, okrem mentálneho výkonu, ovplyvniť z dlhodobého hľadiska aj zdravie jedincov. Tento výskum uskutočnili odborníci z biologickej psychológie (Lasakujte a Cajochen, 2018). Ich hypotéza o vplyve svetla na vybrané parametre zdravia sa potvrdila a dospeli k podobným výsledkom ako predchádzajúce výskumy. Výskum bol zaujímavý aj tým, že do neho zaradili aj premennú – teplota svetla a jej vplyv na srdcovú frekvenciu. Potvrdila sa predchádzajúca hypotéza, že srdcová odpoveď súvisiaca s námahou, klesala so zvyšujúcou sa farebnou teplotou svetla.

Tieto výsledky výskumov ukazujú, že vlastnosti umelého osvetlenia môžu ovplyvniť mobilizáciu mentálneho úsilia jedincov, ale zároveň aj zvyšovať ich frekvenciu srdca. Teda čím je nižšia teplota farieb (jednotka kelvin), tým je väčšia fyzická námaha človeka, nielen na úrovni mozgu a očí. Staré fluorescenčné osvetlenie vyžaruje od 3000 K do 4000 K a nové LED biele osvetlenie 4500 K až 6500 K. Výsledky tejto štúdie tak podčiarkujú slová doc. Ing. Gašparovského o časovanej hrozbe v osvetlení školského prostredia na duševné a fyzické zdravie žiakov a pracovníkov škôl.

České bio-optimalizované pro-kognitívne svetlo a ich výskum

V pražskom gymnáziu nainštalovali odborníci plnospektrálne umelé osvetlenie, ktoré malo simulovať slnečné svetlo. Cieľom výskumníkov a vedcov bolo zistiť, či môže mať takéto svetlo vplyv na študijné výsledky a výkon žiakov. Vytvorili sa dve pracovné skupiny žiakov:

- v jednej sledovanej skupine pracovali žiaci (N-50) pod starým typom osvetlenia,
- v druhej, experimentálnej skupine (N-50) pracovali žiaci pod tzv. pro-kognitívnym osvetlením.

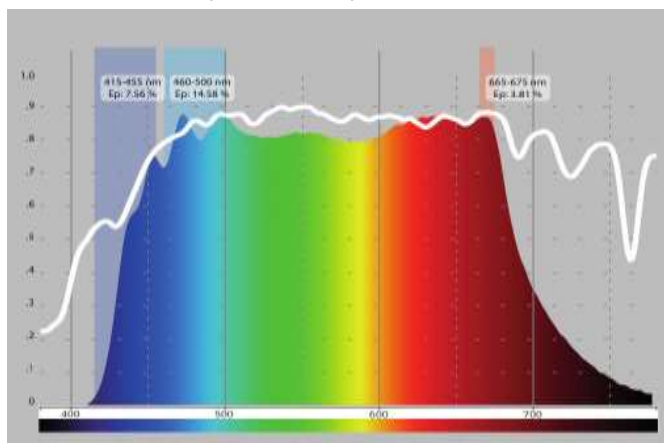
Učebné výsledky vo výraznej miere preukázali zvýšený výkon v testoch koncentrácie u tých žiakov, ktorí mali možnosť pracovať v triedach so svetlom imitujúcim slnečné svetlo. Tento efekt sa pripisuje hlavne azúrovo-modrej farbe, ktorú bežné typy osvetlenia neobsahujú. Táto farba stimuluje receptory v oku – ipRGCs (vnútorné fotosenzitívne gangliové bunky). Svetlomodrá farba (rovnaká ako farba oblohy) zvyšuje motiváciu osoby, ktorá je tejto farbe vystavená. Závery štúdie podčiarkujú, že žiaci, ktorí pracovali pod plnospektrálnym svetlom (kvalitatívne podobnom ako skutočné denné svetlo) dosiahli oveľa lepšie výsledky v pamäťových testoch, ako aj v testoch, ktoré sú zamerané na koncentráciu pozornosti. Vo výskume sa štatisticky vyhodnocoval kognitívny výkon žiakov, chronobiologické faktory, ako aj neskoré príchody žiakov do školy a ich subjektívne hodnotenie vnútorného prostredia. Opäť sa ukázalo, že práve svetelné prostredie je regulátorom našich

vnútorných biologických hodín (SCN), od ktorých sa následne odvíja kvalita spánku. V pamäťových testoch urobili žiaci v triedach s pro-kognitívnym svetlom menej chýb ($p < 0,05$) a ich krátkodobá pamäť bola významne lepšia ($p < 0,02$) ako u žiakov v kontrolnej skupine. V teste zameranom na schopnosť sústredenia vychádza medián percenta chýb vyšší v kontrolnej skupine. Z experimentu vyplýva dôležitý poznatok, že učebné výsledky a výkony žiakov sú štatisticky významne vyššie v triedach s plnospektrálnym osvetlením (Maierová, 2020).

Z týchto výsledkov sa dá tak jednoznačne poukázať na to, že plnospektrálne pro-kognitívne svetlo plnohodnotne nahrádza prirodzené slnečné svetlo, najmä v období, kedy ho je výrazný nedostatok. Toto osvetlenie je farebne plnospektrálne (obrázok 6), podobne ako slnečné, teplota farieb je 4800 kelvinov a sila osvetlenia je okolo 1000 luxov.

Na Slovensku práve prebieha podobný výskum ako ten v Českej republike.

Obrázok 6 Farebné spektrum bio-optimalizovaného svetla

Záver

Ak si uvedomíme, koľko času strávia žiaci v školskom prostredí, stáva sa pre nás význam svetla a osvetlenia, ako jeden z parametrov školského prostredia, mimoriadne dôležitým. A na to, aby sme mohli lepšie uchopiť jeho celkový význam, je potrebné vrátiť sa až k samotnému zrodu vesmíru a života na našej planéte, významu Slnka pre náš ľudský život a s tým súvisiace – prežívanie, správanie a fungovanie v osobnom, rodinnom aj pracovnom živote.

Literatúra

▣ AARTS, M. P. J., BROWN, S. A., BUENO, B. et al. (2017). Reinventing daylight. In Sanders, S. & Oberst, J. (Eds.): *Changing perspectives on daylight: Science, technology, and culture* [online]. The American Association for the Advancement of Science. 33-37. Dostupné na: <https://www.science.org/content/resource/changing-perspectives-daylight-science-technology-and-culture>.

▣ BALOCH, M. R., MAESANO, N. C., CHRISTOFFERSEN, J., MANDIN, C., CSOBOD, E., DE OLIVIERA FERNANDES, E., ANNESI-MAESANO, I. & SINPHONIE CONSORTIUM (2021). Daylight and School Performance in European Schoolchildren. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(1), 258 – 270.

▣ FERLAZZO, N., ANDOLINA, G., CANNATA, A., COSTANZO, G. M., RIZZO, V., CURRÒ, M., IENTILE, R. & CACCAMO, D. (2020). Is Melatonin the Cornucopia of the 21st Century? *Antioxidants*, 9(11), 1088.

▣ FERNANDEZ, D. C., FOGERSON, P. M., OSPRI, L. L., THOMSEN, M. B., LAYNE, R. M., SEVERIN, D., ZHAN, J., SINGER, J. H., KIRKWOOD, A., ZHAO, H., BERSON, D. M. & HATTAR, S. (2018). Light Affects Mood and Learning through Distinct Retina-Brain Pathways. *Cell*, 175(1), 71 – 84.

📺 Found My Fitness. (2019, February 28). *Dr. Matthew Walker on Sleep for Enhancing Learning, Creativity, Immunity, and Glymphatic System* [online]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=bEbt7uS6P8&t=17s>

📺 GAŠPAROVSKÝ, D. (2009). *Osvetlenie škôl a školských zariadení 2*. ASB [online]. Dostupné na: <https://www.asb.sk/stavebnictvo/technicke-zariadenia-budov/osvetlenie-a-elektroinstalacie/osvetlenie-skol-askolskych-zariadeni-2>

📺 HATTAR, S., LIAO, H. W., TAKAO, M., BERSON, D. M. & YAU, K. W. (2002). Melanopsin-Containing Retinal Ganglion Cells: Architecture, Projections, and Intrinsic Photosensitivity. *Science*, 295(5557), 1065 – 1070.

📺 LASAUSKAITE, R. & CAJOCHEN, CH. (2017). Influence of lighting color temperature on effort-related cardiac response. *Biological Psychology*, 132, 64 – 70.

📺 MAIEROVA, L. & KYTKA, I. (2020). *Vyhodnocení vlivu pro-kognitivního osvětlení v budově Gymnázia Na Pražačce (Závěrečná výzkumná zpráva)*. České vysoké učení technické v Praze, Univerzitní centrum energeticky efektivních budov.

📺 MENESES, A. & LIY, G. (2012). Serotonin and emotion, learning and memory. *Reviews in the Neurosciences*, 23(5-6), 543 – 553.

📺 MÜNCH, M., BRONDSTED, A. E., BROWN, S. A. et al. (2017). The effect of light on human. In Sanders, S. & Oberst, J (Eds.), *Changing perspectives on daylight: Science, technology, and culture* [online]. The American Association for the Advancement of Science. 16-23. Dostupné na: <https://www.science.org/content/resource/changing-perspectives-daylight-science-technology-and-culture>

📺 PRAŠKO, J., BRUNOVSKÝ, M., ZÁVĚŠICKÁ, L. & DOUBEK, P. (2008). Sezónní afektivní porucha a léčba jasným světlem. *Psychiatrie pro praxi*, 9(2), 72-76.

Medzinárodné odborné kolokvium o globálnom vzdelávaní

Mária JANKOVÁ

CVTI SR

V dňoch 29. a 30. novembra 2022 sa vo Svätom Jure v priestoroch Academie Istropolitana Nova uskutočnilo Medzinárodné odborné kolokvium o globálnom vzdelávaní organizované Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Spoluorganizátorom bol aj predchádzajúci gestor stratégie, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky a participovala na ňom aj Ambrela – Platforma rozvojových organizácií.

Podujatie sa konalo v súvislosti s prijatím novej Európskej deklarácie o globálnom vzdelávaní¹ a v súvislosti s predložením novej Stratégie globálneho vzdelávania na roky 2023 – 2030 pre Slovenskú republiku. Bolo určené expertom a expertkám na (globálne) vzdelávanie z vládneho a mimovládneho sektora.

Cieľom kolokvia bolo jednak prezentovať príklady dobrej praxe, vymeniť si skúsenosti z terénu a zároveň uskutočniť prvú moderovanú diskusiu k príprave akčného plánu k stratégii globálneho vzdelávania.

Na úvod štátna tajomníčka MZVaEZ SR, Ingrid Brocková, pripomenula, že prijatím novej stratégie globálneho vzdelávania nemôže naše úsilie skončiť, je potrebné konkrétne opatrenia aj implementovať, aby sa mohli dosiahnuť ciele, ktoré verejnosť očakáva. V úvodnom paneli ďalej vystúpil diplomat Ján Kubiš. Zdôraznil, že práve vzdelávaním, výchovou, využívaním všetkých dostupných zdrojov a argumentovaním možno pôsobiť proti dezinformačnej scéne.

Špeciálnym hosťom kolokvia bol nórsky expert na globálne vzdelávanie a partner Ambrely v projekte EduGlobe, dr. Robert J. Didham, riaditeľ Centra pre kolaboratívne učenie pre trvalo udržateľný rozvoj Univerzity INN (Inland Norway University of Applied Sciences). V panelovej diskusii pripomenul, že „musíme dať študentom pocítiť, že môžu byť súčasťou zmeny. Zároveň im treba ukázať, ako sa môžu podieľať na dosahovaní trvalo udržateľných cieľov“. Zdôraznil, že „nepotrebujeme do vzdelávania pridávať nové témy, ale musíme ich učiť komplexnejšie“.

V prvý deň kolokvia R. J. Didham viedol workshop na tému Výmena dobrej praxe zástupcov jednotlivých pozvaných škôl a MVO v problematike trvalo udržateľného rozvoja v kontexte globálneho vzdelávania, vrátane cieľa 4.7. Agendy 2030. Druhý deň kolokvia viedol tiež workshop na tému Vytváranie medzirezortných synergii.

Dôležitou súčasťou kolokvia bolo nielen siet'ovanie a podpora v oblasti globálneho vzdelávania, ale aj budovanie kapacít a vymieňanie skúseností zo zahraničia. Na záver podujatie prítomní hodnotili ako dobre zorganizované a prínosné. Aktuálne je dokument Stratégia globálneho vzdelávania na roky 2023 – 2030 v medzirezortnom pripomienkovom konaní.²

---

¹ <https://epale.ec.europa.eu/sk/resource-centre/content/europska-deklaracia-o-globalnom-vzdelavani-do-roku-2050>.

² <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2022/856>

Mária Belešová:

Škola nie je výchovný tábor. Nová príručka pre pedagógov

Bratislava: GRADA, 2023. 288 s.

ISBN 978-80-8090-505-7

Inšpiratívna príručka slovenskej autorky, plná učiteľských príbehov a trikov, ako vyriešiť problémové správanie žiakov v školách.

Knihu tvoria skutočné príbehy učiteľov a konkrétne situácie, s ktorými sa stretli počas svojej pedagogickej praxe. Príbehy sa týkajú problémových a agresívnych žiakov, detí s ADHD, autizmom či s poruchami správania. Nájdete v nej aj skúsenosti učiteľov so vzdelávaním a s výchovou rómskych detí a detí z rodín, v ktorých úradujú vulgarizmy, klamstvá, agresivita, alkohol a tabak. Jednotlivé kapitoly vám ponúknu rady ako vyriešiť problémové správanie žiakov v školách. Z prieskumných dát autorka prináša osvedčené odporúčania učiteľov, ktorí už niekedy čelili žiakom s problémovým správaním.

dátum vydania: 15. február 2023

formát: 167 x 240

brožovaná väzba

O knihe

Autorkou je doc. Mgr. Mária Belešová, PhD., ktorá pôsobí na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Venuje sa problematike vzdelávania detí v predprimárnom a v mladšom školskom veku. Vo svojej pedagogickej činnosti sa venuje diagnostikovaniu žiakov, pedagogickej

propedeutike, základom komunikačnej gramotnosti, teórii kultúrnej gramotnosti, teórii a praxi primárneho vzdelávania a didaktike primárneho vzdelávania. Okrem bohatej publikačnej činnosti odborných monografií, učebníc a vedeckých štúdií rada píše aj ne odborné texty a tvorí i náučnú poéziu pre deti.

Recenzovali ju prof. PhDr. Jiří Škoda, PhD., prof. PaedDr. Ján Danek, CSc. a PaedDr. Erika Drgoňová, PhD.

Škola je významná súčasť kultúry každej krajiny a zároveň aj základ pre ekonomickú a kultúrnu prosperitu každej spoločnosti. Avšak učitelia v školách musia okrem každodenného vzdelávania a výchovy detí riešiť mnohé ďalšie problémy a ťažkosti, ktoré sú spojené so správaním, zdravotným stavom, sociálnym prostredím a ďalšími faktormi života žiakov.

Výrazne narastá výskyt sociálno-patologických javov v školách. Narastá frekvencia rizikového správania žiakov, stúpa ich drzosť a agresivita, spolupráca s rodičmi je čím ďalej náročnejšia. Autorka si preto zvolila pre svoju knihu veľmi aktuálnu tému, ktorá sa dostáva do povedomia nielen odbornej, ale aj laickej verejnosti. Vďaka svojmu nevšednému a originálnemu spracovaniu si publikácia nájde široký okruh čitateľov. Od vysokoškolských učiteľov a študentov, cez učiteľov v praxi, až po rodičov školopovinných detí. Venovala ju všetkým, ktorí sa túžia stať učiteľmi, ale aj tým, ktorí sú učiteľmi na rôznych stupňoch vzdelávania, a tiež ju venuje učiteľom, ktorí si svoje roky odpracovali za katedrou. Ako hovorí samotná autorka, kniha nie je len odborná, ale aj poučná, motivačná, inšpiratívna, podnecujúca, v istých momentoch aj komická, a predovšetkým – pravdivá.

Tvorí ju množstvo zaujímavých teoretických poznatkov, ale čo je na nej najzaujímavejšie, táto kniha je tvorená hlavne z príbehov konkrétnych učiteľov a konkrétnych situácií, s ktorými sa stretli počas svojej pedagogickej praxe. Je zameraná na otázky: Kto sú problémoví žiaci a aké sú príčiny ich správania, ktorí pedagogickí zamestnanci a aké inštitúcie im na Slovensku pomáhajú, žiaci s ADHD, autizmom, s poruchami správania neurovývinového charakteru, agresívni žiaci, žiaci, kde v rodinách úraduje alkohol a tabak, záškoláctvo, šikanovanie, krádeže, klamstvo, vulgarizmy a drzé správanie, neúcta voči učiteľom zo strany žiakov aj rodičov, rómske deti v škole, nespolupráca rodičov a školy.

Na záver je celá kapitola venovaná téme ako zvládnuť „výchovný tábor“ a zoznamu učiteľských trikov, každú jednu kapitolu tvoria konkrétne odporúčania.

Úryvok z knihy:

Jednodňový Oliver

Spomínam si na jedného chlapca, ktorý sa volal Oliver. Do histórie nášho sanatória sa zapísal ako „jednodňový“. Prečo? Pretože jeho pobyt u nás trval presne jeden deň. Po prepustení z nemocnice mama hľadala, kam by mohla Olivera umiestniť. Prešli si už všeličím, svojou anamnézou spadal aj k diagnózam, ktoré liečime u nás. Skúsili sme to. Prišiel popoludní, takže v deň príchodu som sa s ním stretla iba na chodbe. Ráno som ho privítala v triede, usadil sa vo voľnej lavici, deti sa mu snažili vo všetkom pomáhať, radiť, navigovať ho. Hoci už odvtedy ubehlo niekoľko rokov, dodnes ho živo vidím pred sebou. Prvá hodina bola matematika. Začala som klasickými otázkami. Akú máš učebnicu? Žiadnu. Čo si sa naposledy učil? Nič. Máš zošit? Nie. Bolo ťažké dostať od neho akúkoľvek odpoveď. Navyše bol väčšinu času odmietavý a uzavretý. Vravela som si, že si musí zvyknúť, veď je tu nový. Začali sme počítat'. Dostal zošit a učebnicu. Pristavovala som sa pri ňom častejšie než pri iných žiakoch. Videla som, že problémy mu robia aj základné príklady. V duchu som už uvažovala nad tým, ako by som s ním individuálne mohla skúsiť dobehnúť zameškané. Trieda sa striedala pri tabuli, hodina prebiehala ako inokedy, keď tu zrazu... k tabuli letela stolička, ponad hlavy vedľa sediacich detí taška, na zem spadla lavica. Oliver sa rozbehol po triede. Do každého štuchoľ. Všetko, čo mu prišlo do cesty, zhodil na dlážku. Som zvyknutá na rôzne afekty, reagujem takmer okamžite. Vyletela som za ním, aby som bola bariérou medzi ním a ostatnými deťmi. Jednak preto, aby im neublížil, ale zároveň vediac, ako rýchlo vedia moji chlapci vrátiť každý podnet na agresiu, som sa snažila zamedziť aj takejto interakcii. Pokojným hlasom, hoci vnútri to vo mne vrelo, som sa mu usilovala prihovoriť. Lenže Oliver ma nevnímal. Začal kopat' do skrine, pästami udierat' do steny. V strachu, aby si neublížil, som sa ho pokúšala upokojiť a znehybniť. Nereagoval na nič. Musela som mu fyzicky zabrániť v sebapoškodení a zároveň dosiahnuť, aby prestal ničieť všetko okolo seba. Napriek tomu, že nie som žiaden drobček a Oliver mi siahal asi tak po hrud' a vážil tridsať kilogramov, vždy ma dokázal odstrčiť a pokračovať v devastačnej činnosti. Nedalo sa nič robiť, začala som akciu „bojové komando“. Cieľom bolo dostať ho na zem, chytiť za ruky a znehybniť. Len ma tak nadhadzovalo. Medzitým som poslala deti po pani psychologičku. Snažila som sa Olivera upokojiť. Keď som si myslela, že ma už vníma, skúšala som ho pustiť, ale afekt prepukol odznova. Medzitým prišla psychologička. Obe sme si od Olivera z vďaky vypočuli všetky „vybrané slová“. Psychologička duchapritomne zalarmovala sociálnu pracovníčku, ktorá dobehla do triedy. Trom sa nám ho podarilo dostať von na relaxačný gauč na chodbe, no Oliver sa nevedel upokojiť. Medzitým sme cez okno zavolali pani riaditeľku, ktorá práve išla z hodiny. Stáli sme okolo neho teraz už štyri, no mali sme všetky čo robiť, aby sme ho udržali aspoň v relaxačnom kútiku, kde bola najmenšia pravdepodobnosť, že si ublíži. Zavolali sme RZP (rýchlu zdravotnú pomoc) a netrpezlivo čakali. Moji žiaci nikdy tak pekne, dlho a samostatne nepracovali. Aj oni asi pochopili závažnosť situácie. Na tie chvíle, kým prišla sanitka a Oliver dostal niečo na upokojenie, asi nikdy nezabudnem. Poslednýkrát som ho videla, keď ho brali záchranári. Dodnes sa sama seba pýtam, čo mohlo také malé dieťa dohnať do takejto vyhrotenej situácie. Mamka ani nebola prekvapená naším telefonátom. Prešla si so synom už všeličím. Hoci dúfala, že u nás chvíľu vydrží, a poskytne mu tak aspoň trochu normálneho detstva, nepodarilo sa a ona to asi podvedome aj čakala.